

การใช้เพลง เป็นสื่อเพื่อสร้างอุดมการณ์ของรัฐในบริบทการเมืองไทย

(พ.ศ. 2475 - พ.ศ. 2500)

3.1 การใช้กลไกสื่อสารมวลชนในการเผยแพร่อุดมการณ์ของรัฐหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง (2475 - 2482)

3.1.1 กรมโฆษณาการ : ประวัติและบทบาทในการเผยแพร่อุดมการณ์
ประชาธิปไตย

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 คณะราษฎรได้ตั้งรัฐบาลขึ้นบริหารประเทศ โดยมีพระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นนายกรัฐมนตรี ต่อมาได้เกิดความขัดแย้งขึ้นภายในคณะผู้บริหารประเทศสืบเนื่องมาจากการเสนอเค้าโครงเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมและนำมาสู่การยุบสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 หลังจากนั้นได้มีการตั้งกองการโฆษณาการขึ้นในวันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2481 จากการนำเสนอของพระยาราชวังสัน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในคณะรัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดา โดยมีหม่อมเจ้าสกลวรรณา วรวรรณ (เป็นหัวหน้ากองฯ) และนำเจ้าหน้าที่มาจากข้าราชการประจำสภาผู้แทนราษฎร จำนวน 7 คน เช่น นายไพโรจน์ ชัยนาม, นายทวี ตะเวทีกุล, นายประสงค์ หงสนันทน์ และนายปราโมทย์ พึ่งสุนทร เป็นต้น และเอาจากกระทรวงกลาโหมมา 1 คน ได้แก่ หลวงสารานุกรมประพันธ์ (น้อย ปาจิณพนิศม์) มาทำตำแหน่งหนังสือพิมพ์เผยแพร่ข่าวสารของรัฐบาล โดยกองการโฆษณาการนี้ขึ้นตรงต่อคณะรัฐมนตรี

ไพโรจน์ ชัยนาม, "ความเป็นมาของการก่อตั้งกรมโฆษณาการ," 50 ปี กรมประชาสัมพันธ์ (กรุงเทพมหานคร : กรมประชาสัมพันธ์, 2526), หน้า 36.

แต่ในทางกฎหมายแล้วยังถือว่าไม่สมบูรณ์ เพราะกองโฆษณาการที่ตั้งขึ้นนี้เป็นการตั้งตาม พระราชบัญญัติว่าด้วยธรรมนูญราชการฝ่ายพลเรือน พ.ศ. 2476 ซึ่งออกโดยคณะรัฐมนตรีไม่ได้รับการรับรองจากสภาผู้แทนราษฎร มาสมบูรณ์และเป็นทางการมีการจัดส่วนราชการจริง ๆ ในสมัยพระยาพหลฯ ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป.

ต่อมาได้มีการเปิดสภาผู้แทนราษฎรอีกครั้งหลังการเปลี่ยนหัวหน้าคณะ
รัฐบาลมาเป็นพระยาพหลพลพยุหเสนา และแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้น
ก่อนหน้านั้นสำเร็จเรียบร้อยแล้ว กองโฆษณาการได้ถูกจัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการโดยมี
ฐานะเป็นสำนักงานโฆษณาการขึ้นต่อสำนักนายกรัฐมนตรี จัดตั้งขึ้นในวันที่ 9 ธันวาคม
พ.ศ. 2476² มีหน้าที่หลัก 3 ประการคือ

1. ให้ข่าวทั้งที่เป็นราชการโดยตรงและไม่ใช่ทางราชการโดยตรง
2. ให้ความรู้ในการปกครองและความรู้อื่น ๆ อันพึงปรารถนาแก่
ราษฎรและต่างประเทศ
3. ป้องกันและแก้ความเข้าใจผิดของประชาชนเกี่ยวกับรัฐบาล และ
ประเทศโดยส่วนรวมทั้งในและนอกประเทศ³

สำนักงานโฆษณาการในยุคนั้นแบ่งงานออกเป็น 3 กอง คือ
เลขานุการกอง กองเผยแพร่ความรู้ (เกี่ยวกับประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญ และสภาผู้
แทนราษฎร) และกองหนังสือพิมพ์ มีพลเรือตรีหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ รักษาการหัวหน้า
สำนักงานโฆษณาการ ต่อมาได้มีการเพิ่มงานด้านวิทยุกระจายเสียงโดยโอนกิจการมาจาก
กรมประชาสัมพันธ์ เมื่อปี พ.ศ. 2481⁴ ในสมัยที่นายวิลาส ใธสถานนท์ เป็น

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

หลังเปิดสภาผู้แทนราษฎรแล้วได้มีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง
กรม พ.ศ. 2476 ลงวันที่ 9 ธันวาคม 2476 ได้มีสำนักนายกรัฐมนตรีขึ้นเป็นครั้งแรกใน
ประเทศไทย มีนายกรัฐมนตรีเป็นผู้ว่าการและตามมาตรา 5 ของพระราชบัญญัตินี้ กอง
การโฆษณาการได้ถูกเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นสำนักงานโฆษณาการ มีหัวหน้าสำนักงานเป็นผู้
บังคับบัญชา

³กรมประชาสัมพันธ์ กองวิชาการ, ระลึกในการเปิดอาคารใหม่ กรม
ประชาสัมพันธ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2506),
หน้า 25.

⁴กรมประชาสัมพันธ์ กองวิชาการ, 50 ปี กรมประชาสัมพันธ์, (กรุงเทพ
มหานคร : กรมประชาสัมพันธ์, 2526), หน้า 4.

หัวหน้าสำนักงาน (นายวิลาศ โอสถานนท์ เป็นหนึ่งในคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ฝ่ายพลเรือน) หลังจากนั้นได้มีการตั้งกองการต่างประเทศขึ้นเพื่อติดต่อและโฆษณาเผยแพร่ต่อชาวต่างประเทศในเรื่องราวของประเทศชาติและผลงานของรัฐบาล หลังจากในวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2483 ก็ได้เลื่อนฐานะเป็นกรมโฆษณาการ โดยสมบูรณ์ มีนายวิลาศ โอสถานนท์ เป็นอธิบดีคนแรก

ในบรรดากองงานต่าง ๆ ของสำนักงานโฆษณาการในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2481 นั้น กองที่ค่อนข้างมีบทบาทมากพอสมควรได้แก่ กองหนังสือพิมพ์และกองเผยแพร่ความรู้ โดยกองหนังสือพิมพ์จะทำหน้าที่ตรวจข่าว (เช่น เซอร์) ที่หนังสือพิมพ์จะเสนอต่อประชาชนว่ามีผลกระทบต่อภาพพจน์ ความเข้าใจของประชาชนต่อรัฐบาลหรือไม่ ตามนโยบายของสำนักงานโฆษณาการที่ว่า "ป้องกันและแก้ความเข้าใจผิดของประชาชนเกี่ยวกับรัฐบาลและประเทศโดยรวม (ทั้งในและนอกประเทศ)"⁵ สืบเนื่องมาจากการขาดความมั่นใจในเสถียรภาพของรัฐบาลและคณะราษฎรในแง่ที่อาจถูกแย่งชิงอำนาจการปกครองคืนและการสถาปนาอุดมการณ์ประชาธิปไตยขึ้นมาแทน อุดมการณ์แบบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ยังไม่มั่นคง เพียงพอทำให้มีการเข้มงวดต่อหนังสือพิมพ์ในช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองค่อนข้างมาก จะมีผลต่อบทบาทของหนังสือพิมพ์ที่ไม่ได้มีบทบาทในการเสริมสร้างรากฐานทางประชาธิปไตยมากเท่าที่ควร ซึ่งได้มีการกล่าวถึงเรื่องนี้เอาไว้ว่า

"...หนังสือพิมพ์ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงสงครามมหาเอเชียบูรพา ไม่ได้กระทำหน้าที่เสริมสร้างรากฐานทางประชาธิปไตยมากเท่าที่ควร เมื่อคำนึงถึงว่าหนังสือพิมพ์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เคยมีผลงานในการวางรากฐานมาอย่างเข้มแข็ง ทั้งนี้เพราะว่าหนังสือพิมพ์ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจะมีข้อจำกัดในการแสดงความคิดเห็นมากกว่าในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ตอนปลายเสียอีก."⁶

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

⁶ พรพิรมณ์ เอี่ยมธรรม, บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทยตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2520), หน้า 135.

จากจำนวนหนังสือพิมพ์ซึ่งพิมพ์จำหน่ายตั้งแต่ในช่วง พ.ศ. 2475 ที่นำ
 สนาจมีถึง 11 ฉบับ ได้แก่ ศรีกรุง หลักเมือง ราชฎร 10 ธันวาคม เฉลิมรัฐธรรมนูญ
 หมู่ไทย เสรีภาพ ชาตินิยม สยามใหม่ ไทยเมือง และราชฎรตรบูรณั พบว่ามีหลาย
 ฉบับที่ถูกสั่งปิดดำเนินการ เพราะการเสนอข่าวที่ทางรัฐบาลเห็นว่าไม่สมควร เช่น
 หนังสือพิมพ์ไทยเมือง ซึ่งมีลักษณะ เกิดทุนองค์พระมหากษัตริย์อย่างสูงสุด เนื้อหาอื่น ๆ
 ส่วนใหญ่เสนอบทันเทิงและบทแสดงความคิดเห็นนทหารจึงถูกสั่งปิดถึง 2 ครั้ง⁷

ส่วนกองเผยแพร่ความรู้⁸นั้น เป็นการเผยแพร่เกี่ยวกับประชาธิปไตย
 รัฐธรรมนูญ และสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งได้มีการแบ่งส่วนงานออกเป็น 5 แผนก ได้แก่
 แผนกเอกสาร แผนกวิทยุกระจายเสียง (แต่กิจการด้านการส่งกระจายเสียงและงานช่าง
 วิทยุยังขึ้นอยู่กับกรมไปรษณีย์โทรเลข แผนกวิทยุกระจายเสียงของกองเผยแพร่ สังกัด
 งานโฆษณาการ ทว่า เฉพาะรายการที่จะเผยแพร่เกี่ยวกับประชาธิปไตยไปให้ออกอากาศ
 ภายหลังจึงรับโอนมาทั้งหมดรวมทั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงด้วย) แผนกปาฐกถา
 แผนกภาพยนตร์ และแผนกการแสดง เบ็ดเตล็ด ทั้ง 5 แผนกมีบทบาทมากในการเผยแพร่
 อุดมการณ์ประชาธิปไตยลงไปสู่ประชาชน โดยเฉพาะแผนกปาฐกถามีการออกตระเวน
 เดินสายเพื่อสร้างความเข้าใจในหมู่ประชาชนเรื่องอุดมการณ์ประชาธิปไตย และความ
 สำคัญของรัฐธรรมนูญ โดยก่อนการบรรยายก็อาจจะมีรายการฉายภาพยนตร์ การละ
 เล่นต่าง ๆ ำให้ประชาชนชม เช่น การฉายภาพยนตร์จากงานพระราชทาน ธรรมนูญการ
 ปกครองแผ่นดินสยาม เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 ซึ่งถ่ายทอดโดยเรีฟัทศรีกรุง
 เป็นต้น ซึ่งได้มีการกล่าวถึงประเด็นที่ว่า

7 จงจิต ศรีพรรณ, การสื่อสารมวลชน, หน้า 65.

8 ไพโรจน์ ชัยนาม, "ความเป็นมาของการก่อตั้งกรมโฆษณาการ,"

"... ได้มีการส่งหน่วยประชาสัมพันธ์ เคลื่อนที่ออกไปเยี่ยมเยียนราษฎรในท้องถิ่น
 ทุรกันดารเหล่านั้น โดยออกไปในรูปการเยี่ยมราษฎรตามบ้านต่าง ๆ ในหมู่บ้าน
 ติดต่อกันให้ความเป็นกันเองอย่างใกล้ชิดสนิทสนมมากที่สุด ในระหว่างนั้นก็ทำการ
 แจกเอกสาร ซึ่งแจงบโยบาย ผลงานของรัฐบาลและความห่วงใยของรัฐบาลที่มีต่อ
 ราษฎรในตอนกลางคืนมีการฉายภาพยนตร์และพูดซึ่งแจงบโยบายในการพัฒนาประเทศ
 การพัฒนาระบอบประชาธิปไตยของรัฐบาลสลับกับภาพยนตร์..."⁹

3.1.2 การใช้กลไกวิทยุกระจายเสียง เป็นสื่อในการถ่ายทอดอุดมการณ์ ประชาธิปไตย

เนื่องจากการใช้สื่อเพียงตัวบุคคลเป็นกลไกการถ่ายทอดอุดมการณ์
 ประชาธิปไตยแก่ประชาชนนั้นไม่เพียงพอ (ในรูปของการไปปรากฏตา เป็นหน่วย
 ประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ ไม่เพียงพอต่อการถ่ายทอด) รวมทั้งรัฐบาลในขณะนั้นก็เล็ง เห็น
 ว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นสิ่งใหม่ที่ประชาชนส่วนมากยังไม่คุ้นเคยหรือ เข้าใจ
 จึงได้โอนกิจการวิทยุกระจายเสียงจากกรมไปรษณีย์โทรเลขมาขึ้นกับสำนักงานโฆษณาการ
 ในปี พ.ศ. 2481 โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ

1. ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้าใจในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมี
 พระมหากษัตริย์เป็นประมุข
2. ส่งเสริมให้ประชาชนมีความสามัคคี และมีความรับผิดชอบต่อประเทศชาติ
 ศาสนา และพระมหากษัตริย์
3. ส่งเสริมให้ประชาชนมีการสื่อสารทั่วไป และข่าวจากรัฐบาลไปสู่ประชาชน
 เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดี และถูกต้องโดยรวดเร็ว

⁹กรมประชาสัมพันธ์, กองวิทยาการ, ที่ระลึกในการเปิดอาคารใหม่กรม
 ประชาสัมพันธ์, หน้า 67.

5. "ให้ความรู้และความบันเทิงแก่ประชาชนโดยชอบด้วยวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และศีลธรรมอันดีงาม..."¹⁰

ลักษณะการดำเนินงานของกิจการวิทยุกระจายเสียงนั้นจะถูกควบคุมอย่างใกล้ชิดจากรัฐบาลให้ขึ้นต่อหน่วยงานของสำนักงานโฆษณาการซึ่งได้มีการแบ่งหน่วยงานใหม่เพื่อรองรับวัตถุประสงค์ดังกล่าวข้างต้น โดยได้มีการตั้งกองทะเบียนวิทยุ และกระจายเสียงขึ้นมาทำหน้าที่เป็นการเฉพาะ แบ่งหน่วยงานนอกออกเป็น 5 แผนก ได้แก่

- "...1. แผนกการทั่วไป
2. แผนกทะเบียน
3. แผนกโปรแกรม
4. แผนกห้องส่งกระจายเสียง
5. แผนกเครื่องส่งกระจายเสียง..."¹¹

การทำงานของกองทะเบียนวิทยุและกระจายเสียงทำงานด้านการโฆษณาเผยแพร่แก่ประชาชนในประเทศโดยมีการตั้งโปรแกรมรายการต่าง ๆ ที่จะเสนอต่อประชาชนโดยผ่านสถานีวิทยุกระจายเสียงดังกล่าวซึ่งตั้งเครื่องส่งกระจายเสียงอยู่ที่ศาลาแดง (บริเวณโรงเรียนรวมเหล่านี้ในปัจจุบัน) เรียกกันว่า "...สถานีวิทยุกระจายเสียง 7 พี.เจ. ศาลาแดง หรือสถานี HS7 PJ ขนาดคลื่น 400 เมตร กำลังออกอากาศของเครื่องส่ง 5 กิโลวัตต์..."¹²

10 สำนักราชเลขาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, "การศึกษาสภาพปัจจุบันของสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ," รายงานการศึกษาในโครงการวิจัยเรื่อง การศึกษาบทบาทของสื่อมวลชนต่อการศึกษาของชาวบ้าน, กันยายน 2519, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญผล, 2522), หน้า 35.

11 พระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบราชการสำนักงานและคณะรัฐมนตรีในสำนักนายกรัฐมนตรี ฉบับที่ 7 พ.ศ. 2481," ใน ที่ระลึกในการเปิดอาคารใหม่ กรมประชาสัมพันธ์, กองวิทยากร กรมประชาสัมพันธ์, บรรณาธิการ, หน้า 26.

12 กรมประชาสัมพันธ์, กองวิทยากร, "วิทยุกระจายเสียง กรมประชาสัมพันธ์," หน้า 64.

* รายงานต่าง ๆ ที่ผลิตออกมาของกองทัวะ เป็นวิทยุและกระจายเสียง นั้นส่วนใหญ่มิใช่เนื้อหาที่เน้นในเรื่องของการให้ความรู้เกี่ยวกับการปกครองในระบอบ ประชาธิปไตย ซึ่งแจ้งนโยบายของรัฐบาล และให้การศึกษาแก่ประชาชนในเรื่องต่าง ๆ บางครั้งเมื่อมีความเข้าใจติดต่อรัฐบาลเกิดขึ้นในหมู่ประชาชน เช่น ในเรื่อง เหตุการณ์ ทางการเมืองบาง เหตุการณ์ หรือสถานการณ์บาง เรื่องก็ใช้กลไกวิทยุกระจายเสียง เป็นสื่อ เสนอเรื่องราวและแก้ไขประ เด็นความเข้าใจผิดของประชาชน ชนิดของรายการที่นำเสนอ ออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียงได้แก่ รายการข่าว บทความ รายงานอากาศ อาจมี คำขวัญของรัฐบาลหรือประกาศพิเศษหากมีปัญหาหรือมีสถานการณ์ทางการเมือง มีการจัด รายการให้เหมาะสมกับความรู้อและสภาพความเป็นอยู่ประจำวันของประชาชน¹³ เป็นต้น

เนื่องจากรายการที่ออกมาทางวิทยุกระจายเสียงนั้นควรเป็นรายการ ประเภทบันเทิงบ้าง เพื่อเป็นการบำรุงขวัญแก่ประชาชน นายวิลาศ โอสถานนท์ หัวหน้า สำนักงานโฆษณการจึงได้คิดที่จะตั้งวงดนตรีสากลประเภทแจ๊ซ (Jazz Band) เอาไว้ ประจำสถานีวิทยุกระจายเสียง จึงได้เริ่มดำเนินการรวบรวมนักดนตรีจากที่ต่าง ๆ ใน พ.ศ. 2492 ไทยมีหลวงสุขุมภัยประดิษฐ์ช่วยฟอร์มวงดนตรีให้

นักดนตรีที่รวบรวมมานั้นส่วนใหญ่สังกัดกองวง เครื่องสายฝรั่งหลวง (Orchestra) กรมศิลปากร โดยมีพระเจนดุริยางค์เป็นผู้ควบคุมวง และมีบางส่วนเป็นนักดนตรีเอกชน และบ้างก็มาจากวงดนตรีของบริษัทฉายภาพยนตร์เสียงไทยฟิล์ม ซึ่งมีพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคลเป็นประธานบริษัท และหลวงสุขุมภัย ประดิษฐ์เองเป็นรองประธานบริษัทตั้งกล่าว เมื่อตั้งวงดนตรีสำเร็จแล้วก็ให้วงดนตรีตั้ง กล่าวไปสังกัดกับแผนกการกระจายเสียง กองทัวะเป็นวิทยุและกระจายเสียง สำนักงาน โฆษณการ มีจิมมี่มานิตย์ นเรศวร์เป็นหัวหน้าแผนก นายเอื้อ สุนทรสนาน เป็นหัวหน้าวง และมีนายเวส สุนทรจามร เป็นผู้ช่วยหัวหน้าวง¹⁵

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

¹⁴ สมาน นภายน, "วงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์ให้ความบันเทิงแก่ท่าน,"

50 ปีกรมประชาสัมพันธ์, หน้า 116.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 117.

3.1.3 บทบาทของเพลงในฐานะสื่อสร้างอุดมการณ์ประชาธิปไตย

การเริ่มเผยแพร่บทเพลงสู่สาธารณชนให้รับฟังและนำไปขับร้องต่อกัน เริ่มขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2470 โดยเป็นการนำเพลงมาร้องประกอบคำร้อง แต่ยังไม่เป็นที่แพร่หลาย เนื่องจากผู้ชมละครครั้งนั้นเมื่อกลับมาแล้วก็จำเพลงนั้น ๆ ไม่ค่อยได้ เพราะอาศัยการฟัง เพียงเทียวเดียวจากการชมละคร

ต่อมาในปี พ.ศ. 2473 การบันทึกแผ่นเสียงและการเล่นแผ่นเสียง เริ่มแพร่หลายเข้ามาในประเทศไทย มีผลต่อบทบาทของ เพลงในระยะต่อมา เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะ เมื่อพราหมบุรี รัตน์นำเอาดนตรีสากลแบบแจ๊สมาขับประกอบบทละครเรื่อง "โรสิดา" และได้นำออกอากาศทางสถานีวิทยุ 7 พี.เจ. ศาลาแดง (ซึ่งขึ้นกับกรมไปรษณีย์โทรเลขอยู่ในขณะนั้น) แล้วยังได้มีการบันทึกบทเพลงในละครดังกล่าวลงแผ่นเสียง เพื่อจำหน่ายให้ประชาชนนำไปเปิดฟังที่บ้านด้วย โดยห้างที่บันทึกแผ่นเสียงคือ ห้าง ค.เจ๊กชวน ซึ่งถือกันได้ว่าเป็นจุดกำเนิดของ "เพลงไทยสากล"¹⁶

นอกจากนี้การสร้างภาพยนตร์เสียงในฟิล์มของบริษัทศรีกรุงและบริษัท ไทยฟิล์มในขณะนั้นมีผลต่อการเผยแพร่บทเพลงประกอบเพลงไทยสากลเป็นอย่างมาก เพราะภาพยนตร์เสียงในฟิล์มเหล่านั้นส่วนใหญ่นี้เป็นภาพยนตร์เพลง หรือมีการแต่งเพลง บางเพลงประกอบภาพยนตร์และเป็นที่นิยมขับร้องกันมาจนถึงปัจจุบัน เช่น เพลงในฝัน และ เพลงบัวขาว ซึ่งแต่งโดย ม.ล.พวงร้อย สนิทวงศ์ ประกอบภาพยนตร์เรื่อง "ถ่านไฟเก่า" ในปี พ.ศ. 2480 เป็นต้น¹⁷

¹⁶สมาคมนักแต่งเพลงแห่งประเทศไทย, ความเป็นมาของดนตรีไทยสากล : หนังสือประกอบงาน วันรำลึกบรมครูผู้ให้กำเนิดวัฒนธรรมด้านดนตรีไทยสากล 3 กันยายน 2526 (กรุงเทพมหานคร : สมาคมนักแต่งเพลงแห่งประเทศไทย, 2526), หน้า 2.

¹⁷จามร รังสิกุล, "เพลงไทยสากลตั้งแต่แรกเกิดจนถึงยุคสงครามมหาเอเซีย บурพา," จากเพลงไทยถึงเพลงลูกทุ่ง เนื่องในโอกาสฉลองครบรอบ 5 ปี ศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ 23 - 24 พฤศจิกายน 2527 (กรุงเทพมหานคร : ธนาคารกรุงเทพ จำกัด, 2527), หน้า 11.

แต่เมื่อมองงานบริหารทางการเมืองของสังคมไทย โดยเฉพาะบทบาทของรัฐต่อการผลิตเพลงและนำบทเพลงต่าง ๆ ไปเผยแพร่ นั้น พบว่า หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 รัฐบาลในยุคนั้นได้ให้ความสำคัญต่อการนำบทเพลงต่าง ๆ เป็นสื่อไปสู่ราษฎร โดยมีการแต่งเพลง เนื่องในวาระพิเศษที่แต่ง โดยเฉพาะเพื่อการนั้น ๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ เชิดชูวาระดังกล่าวและ เผยแพร่ให้ประชาชนและหน่วยราชการนำไปขับร้องต่อ ๆ กัน นอกจากนี้ยังได้มีการนำเพลงจากภาพยนตร์และจากละครต่าง ๆ ที่หน่วยราชการ เช่น กระทรวงกลาโหม กรมศิลปากร ได้จัดแสดง เผยแพร่ต่อประชาชนในช่วงหลังปี 2475 มาคัดเลือกเพลงที่เห็นว่า มีเนื้อหาสอดคล้องกับการปลูกฝังความรักชาติสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีรัฐธรรมนูญเป็นแม่บทสูงสุดนำมาบันทึกแผ่นเสียง เพื่อที่หน่วยราชการต่าง ๆ เปิดเผยแพร่ให้ประชาชนฟัง กล่าวคือ

จากจำนวนเพลงทั้งสิ้น 96 เพลงที่แต่งขึ้น (โดยไม่แยกของทางราชการหรือเอกชน) นั้น พบว่า ในระยะเริ่มแรกยังไม่ได้มีการตั้งวงดนตรีกรมโฆษณาการขึ้นมา นักแต่งเพลงในยุคนั้นจะเป็นการแต่งเพลง เพื่อประกอบภาพยนตร์และละครเรื่องซึ่งเป็นที่นิยมเป็นอย่างมากในสมัยนั้น การแต่งเพลงจะแต่งในนามเอกชน บทบาทของทางราชการที่เข้าไปเกี่ยวข้องจะมีทั้งที่เป็นโดยตรง คือ นำนักแต่งเพลงแต่งให้เนื่องในวาระสำคัญ ๆ เช่น เพลงชาติ หรือจัดประกวดให้นักแต่งเพลงส่งเพลง เข้าประกวดเนื่องในวาระสำคัญ เช่น วันชาติ (24 มิถุนายน) และที่เป็นโดยอ้อม คือ อำนวยการให้มีการสร้างภาพยนตร์หรือละครเรื่องที่ส่งเสริมเกียรติภูมิของประเทศชาติและ เชิดชูระบอบการปกครองที่มีรัฐธรรมนูญเป็นแม่บทของการปกครอง โดยผ่านกรมศิลปากร และกองทัพไทย เป็นสำคัญ แยกเป็นรายละเอียดได้ดังนี้

ในระยะเวลา 8 ปี จนถึงสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมโฆษณาการและตั้งวงดนตรีกรมโฆษณาการขึ้นมาในปี พ.ศ. 2482 นั้น ได้มีการแต่งเพลงเนื่องในวาระต่าง ๆ ดังนี้ (รายละเอียดตามตารางที่ 1)

1) เป็นเพลงประจำชาติเพื่อประกอบวาระสำคัญของประเทศชาติ ตามวันที่ทางรัฐบาลประกาศขึ้นมา ซึ่งได้แก่ วันชาติ เพลงชาติ เป็นต้น กล่าวคือ

- เพลงชาติ¹⁸ มีทั้งหมด 3 ชุด ได้แก่ ชุดแรกเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี แต่งโดยรัชกาลที่ ๖ เพลงมหาชัย ชุดที่สอง ชุมนวีจิตรมาตราแต่งโดยมีพระเจษฎ์ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจที่เสนาบดีสภา โดยได้รับการติดต่อจากกลุ่มคณะราษฎรฝ่ายพลเรือนหลังการเปลี่ยนแปลงระบอบ 2 สัปดาห์ ซึ่งภายหลังมี 2 คำร้อง โดยอีกคำร้องเป็นของนายฉันท ชวัชโรจน์ ซึ่งประพันธ์ตามที่คณะกรรมการคัดเลือกเพลงชาติจัดให้มีการประกวดขึ้น และจากผลการประกวดให้คงเนื้อร้องตามที่ชุมนวีจิตรมาตราประพันธ์ไว้เดิม บวกกับที่นายฉันท ชวัชโรจน์ ประพันธ์ด้วย เป็นการร้อง 2 เที้ยว 4 ท่อน ต่อมาภายหลังเห็นว่ายาวไปจึงมีการกำหนดการบรรเลงแบบสังเขปขึ้นมา

- เพลงวันชาติ¹⁹ เป็นเพลงที่แต่งขึ้นเพื่อฉลองวันที่รัฐบาลถือว่าเป็นวันชาติ คือวันที่ 24 มิถุนายน ซึ่งเป็นวันเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยให้หน่วยราชการต่าง ๆ แต่งขึ้นเพื่อส่งเข้าประกวดเนื่องในวาระเฉลิมฉลองตั้งกล่าวเมื่องานฉลองรัฐธรรมนูญ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2482

2) เป็นเพลงประกอบการแสดงที่รัฐบาลให้การสนับสนุนโดยตรงหรือกลไกของรัฐบาลอำนวยความสะดวกให้มีขึ้น เพื่อเผยแพร่แก่ประชาชน แบ่งเป็น

2.1 เพลงประกอบภาพยนตร์ ได้แก่

- เพลงเลือดทหารไทย
- เพลงมาร์ชไตรรงค์ ทั้ง 2 เพลงเป็นเพลง

ประกอบภาพยนตร์เสียงเรื่องเลือดทหารไทย ที่กระทรวงกลาโหมอำนวยความสะดวกสร้างขึ้นมาปี พ.ศ. 2477 เพื่อให้ประชาชนได้รับรู้ถึงภาระหน้าที่ของทหารหาญโดยบริษัทศรีกรุง เป็นผู้ดำเนินการถ่ายทำแล้วฉายเผยแพร่ต่อประชาชนโดยการตรวจพิจารณาและการแก้ไขจาก

¹⁸สมาคมกึ่งแต่ง เพลงแห่งประเทศไทย, ความเป็นมาของดนตรีสากล :

หนังสือประกอบงานวันรำลึกบรมครูผู้นำที่กำเนิดวัฒนธรรมดนตรีสากลไทย 3 กันยายน 2526, หน้า 13.

¹⁹ปัจจุบันคือ เพลง 24 มิถุนา.

กระทรวงกลาโหมทุกชั้นตอนของกระบวนการผลิตภาพยนตร์²⁰

- เพลงสยามมานุสติ²¹ เดิมชื่อเพลงรักสงบ เป็นเพลงประกอบภาพยนตร์เรื่องค่ายบางระจันของบริษัทศรีกรุงที่จัดสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2479 โดยได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลซึ่งนำตัวร้องมาจากโคลงของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่จารึกไว้ที่หน้ากระทรวงกลาโหมนำมาใส่ทำนองโดยนารถถาวรบุตร ซึ่งเล่ากันว่านั่งรถรางไปตู่ถึงหน้ากระทรวงการแล้วลอกกลับมาลงใส่ทำนอง ภายหลังนำมาบันทึกแผ่นเสียง เนื่องจากรัฐบาลเห็นว่ามิใช่ออกเกี่ยวกับประเทศและเดือนสัปดาห์ไทยนช่างสงครามมณฑลบูรพาภิรมย์เศสในปี พ.ศ. 2483

2.2 เพลงประกอบละคร มีทั้งหมด 9 เรื่อง (2477 - 2482) โดยผู้ประพันธ์เพลงและบทละครทั้ง 9 เรื่องนี้ ได้แก่ หลวงวิจิตรวาทการ ซึ่งเป็นอธิบดีกรมศิลปากรอยู่ในขณะนั้น และละครดังกล่าวก็อำนวยการสร้างโดยกรมศิลปากรจัดแสดงเผยแพร่แก่ประชาชนที่โรงละครแห่งชาติ 22 บทเพลงจากละครทั้ง 9 เรื่องมีทั้งหมด 26 เพลง ได้แก่

1) ละครเรื่องเลือดสุพรรณ²³ มีเพลงเลือดสุพรรณ ซึ่งแต่งเมื่อปี พ.ศ. 2479 ละครเลือดสุพรรณแสดงในนามละครกรมศิลปากร ที่โรงละครแห่งชาติ (มีการนำมาแสดงหลายครั้งและ เพลงเลือดสุพรรณยังคงขับร้องมาจนถึงปัจจุบัน)

2) ละครเรื่องราชนม²⁴ มีเพลงที่เกี่ยวกับชาติหลายเพลง ได้แก่

²⁰ ชูญวิจิตรมาตรา, ยกเพลงหนึ่งและละครในอดีต (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เรื่องศิลป์, 2518), หน้า 68 - 69.

²¹ สัมภาษณ์ สุวัฒน์ วรรดิโลก, 12 พฤษภาคม 2529.

²² เรื่องเดียวกัน.

²³ ประธรรัตน์ บุรณมาตร์, หลวงวิจิตรวาทการกับบทละครประวัติศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528), หน้า 299.

²⁴ "บทเพลงและคดีพจน์ของ ฯพณฯ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ," อนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางช่อานถ่องวิจิัย 1 เมษายน 2512, หน้า 58.

- เพลงทหารของชาติ (ปัจจุบันนำใช้เป็นเพลงมาร์ชในการเดินสวนสนามต่อธงชัยเฉลิมพลของทหาร) โดยพระเจ้านครियางค์เจ้าหลานอง

- เพลงรักเมืองไทย

- เพลงสุริยทัณฑ์และเพลงแดนอีสาน ทั้ง 4

เพลงอยู่ในละครเรื่องนี้ มีเพลงประกอบละครทั้งหมด 11 เพลง แต่งและแสดงเมื่อปี พ.ศ. 2479 ในนามกรมศิลปากร เพลงรักเมืองไทยยังได้รับการนำมาขับร้องในวงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์ และบันทึกลงแผ่นเสียงเพื่อเปิดเผยแพร่ให้ประชาชนฟังอยู่จนถึงปัจจุบัน

3) ละครเรื่องตึกกลาง²⁵ เป็นละครเกี่ยวกับความรักประเทศชาติ การปกป้องผืนแผ่นดิน เพลงที่สำคัญ ๆ ในละครเรื่องนี้ได้แก่

- เพลงชาติเกิดชาวไทย

- เพลงแหลมทอง

- เพลงมหากุศย์

- เพลงกราวมหาชัย

- เพลงกราวกลาง อยู่ในละครเรื่องนี้ ซึ่งมี

เพลงประกอบละคร 12 เพลง แต่งและแสดงในปี พ.ศ. 2480 เพลงชาติเกิดชาวไทย และเพลงแหลมทองซึ่งได้รับเผยแพร่มาจนถึงทุกวันนี้ ส่วนเพลงมหากุศย์มีการนำมาใช้ในพิธีเกี่ยวกับกฤษฎีกายามสำคัญของประเทศ ส่วนมหาชัยใช้เมื่อเฉลิมฉลองผู้นำประเทศหรือระดับผู้สำเร็จราชการจนถึงปี พ.ศ. 2506 จึงได้ยกเลิกไปหลังการอสัญกรรมของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

4) ละครเรื่องพระเจ้ากรุงธนบุรี²⁶ เป็นละครเกี่ยวกับความสามัคคีของคนในชาติเพื่อกอบกู้แผ่นดิน และเชิดชูบทบาทพระเจ้ากรุงธนบุรีซึ่งเป็นสามัญชนแต่สามารถกู้เอกราชมาสู่ประเทศไทยได้อีกครั้ง เพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับชาติในละครเรื่องนี้ได้แก่

²⁵ ประจักษ์ศิลปาคม บุนนาค, หลวงวิจิตรวาทการกับบทละครประวัติศาสตร์, หน้า 300.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

- เพลงกรุงธนทางไทย
- เพลงอยุธยา
- เพลงจีนไทยสามัคคี
- เพลงกรุงธน ซึ่งอยู่ในละครเรื่องนี้ แต่ง

และแสดงในปี พ.ศ. 2480 ประพันธ์โดยหลวงวิจิตรวาทการ

5) ละครเจ้าหญิงแสนหวี²⁷ เป็นละครเกี่ยวกับ
ความรักชาติ เพลงที่สำคัญได้แก่

- เพลงรักชาติ
- เพลงไทยน้อย - ไทยใหญ่ ซึ่งอยู่ในละคร
เรื่องนี้ แต่งและแสดงในปี พ.ศ. 2481 จากเพลงทั้งหมด 12 เพลง ปัจจุบันเพลงรัก
ชาติยังได้รับการนำมาเปิดบรรเลงทางวิทยุกระจายเสียง

6) ละครมหาเทวี²⁸ เป็นเรื่องการสร้างบ้านแบ่ง
เมืองของชาวเมือง เพลงสำคัญได้แก่

- เพลงเลือดไทย
- เพลงก้นไทย
- เพลงเหล่าไทย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งจากเพลงที่
แต่งทั้งหมด 11 เพลง แสดงในปี พ.ศ. 2481 ที่โรงละครแห่งชาติ

7) ละครเรื่องเบญจเพศ²⁹ มีเพลงที่สำคัญได้แก่

- เพลงความดี
- เพลงป่าตอง จากเพลงทั้งหมด 6 เพลง

แสดงที่โรงละครแห่งชาติในปี พ.ศ. 2481

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 301.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

8) ละครเรื่องน่านเจ้า³⁰ เป็นเรื่องเกี่ยวกับ

ประวัติศาสตร์ชาติไทย และความรักชาติของพลเมือง เพลงที่สำคัญได้แก่

- เพลงรวมไทย
- เพลงเดิน
- เพลงรักไทย จากละครเรื่องนี้ มีเพลงที่

แต่งทั้งหมด 7 เพลง เฉพาะ เพลงเดินได้รับความนิยมมากในยุคนั้น พ.ศ. 2482 จนถึงมีการนำไปขับร้อง เมื่อมีการเดินขบวนประท้วงฝรั่งเศส กรณีปัญหาดินแดนมณฑลบูรพา หรือดินแดนอินโดจีนของฝรั่งเศส

9) ละครอนสาวรีย์ไทย³¹ มีเพลงที่สำคัญได้แก่

- เพลงอนสาวรีย์ไทย
- เพลงเกียรติกรรมกร จากละครเรื่องนี้

เพลงที่แต่งทั้งหมด 5 เพลง จัดแสดงในปี พ.ศ. 2482 เช่นเดียวกัน

2.3 เพลงประกอบการละเล่นของประชาชน³² อันได้แก่

การร่างมาตรฐาน ที่รัฐบาลสนับสนุนและได้รับความนิยมของประชาชนเป็นอย่างมาก ในเพลงชุดร่างมาตรฐานมีทั้งหมด 10 เพลง ได้แก่ งามแสงเดือน ชาวไทย ราชาธิมารา คินเดือนพวย ดอกไม้ของชาติ ดวงจันทร์วันเพ็ญ เดือนพราว ชาตินักรบ และส่วนใหญ่เป็นเพลงที่ร้องต่อ ๆ กันมา เฉพาะที่แต่งขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2481 และมีเนื้อความเกี่ยวกับประเทศชาติและการสร้างวัฒนธรรมใหม่ ได้แก่ เพลงดอกไม้ของชาติ เป็นต้น ซึ่งแต่งโดยผ่านท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม

3) เพื่อเผยแพร่ทางสถานีวิทยุกระจายเสียง สลับกับรายการสนทนา หรือสารคดีเกี่ยวกับประเทศชาติที่รัฐบาลอำนวยการให้มีการเผยแพร่ โดยเน้นเพลงที่แต่ง

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

³² "เพลงร่างมาตรฐาน," หนังสือประกอบงานพระราชทานเพลิงศพ ท่านผู้

หญิงละเอียด พิบูลสงคราม, 14 สิงหาคม 2527, หน้า 18.

ขึ้นก่อนโอนสถานีวิทยุกระจายเสียงฯ ให้มาขึ้นกับสำนักงานโฆษณาการ (ในปี พ.ศ. 2482) ประมาณ 1 ปี ซึ่งเป็นช่วงของการรวบรวมพ็อดแคสต์และนักแต่งเพลงที่เข้ามาสังกัดทางดนตรีสำนักงานโฆษณาการ เพลงดังกล่าวนี้ได้รับความนิยมและได้มาเผยแพร่ในรายการของสถานีวิทยุกระจายเสียงสำนักงานโฆษณาการในระยะต่อมา ได้แก่

- เพลงลูกแก้วสกลไทย
- เพลงอนุสติไทย
- เพลงแนวหลัง
- เพลงไทยคงไทย
- เพลงไทยมุ่งหน้า

เป็นต้น

คูตารางประกอบได้ดังนี้

ตารางที่ 1 : แบ่งตามช่วงเวลาและวาระการประพันธ์

ช่วงเวลา	เนื้อหาในวาระ	ชื่อบทเพลง	ผู้ประพันธ์ คำร้อง/ทำนอง
27 มิถุนายน 2475	เป็นเพลงประจำชาติ เป็นเพลงประจำชาติ แบบสากลที่ใช้แต่ง เป็น พิเศษจริง ๆ	เพลงชาติ	เจ้าพระยาธรรมาดิกดิมมนตรี/ เพลงมหาชัย
6 กรกฎาคม 2475	ในวาระดังกล่าว	เพลงชาติ	ขุนวิจิตรมาตรา/พระเจน- ศุริยวงศ์

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ช่วงเวลา	เนื้อหาสาระ	ชื่อบทเพลง	ผู้ประพันธ์ คำร้อง/ทำนอง
2476	ไม่ปรากฏเพลงที่แต่ง เกี่ยวข้องกับทางราชการ แต่ในด้านการแต่งเพลง ถือว่ามีการแต่ง เพลงไทยสากลตามหลักนี้ตสากลเป็นเพลงแรก คือ เพลงกล้วยไม้		ขุนวิจิตรมาตรา/ ร.ท.มาฉัตร เสนะวิวัฒน์
2477	ภาพยนตร์เรื่อง เลือดทหารไทย ของ กระแสวงกลาโหม	มาร์ชเลือด- ทหารไทย มาร์ชไตรรงค์	ขุนวิจิตรมาตรา/ ร.ท.มาฉัตร เสนะวิวัฒน์
2478	ละครเลือดสุพรรณ (13 เพลง ส่วนใหญ่ เอาทำนองมาจาก ไทยเดิม เว้นเพลง เลือดสุพรรณ แสดงที่ โรงละคร	เลือดสุพรรณ	หลวงวิจิตรวาทการ/ (ในนามกรมศิลปากร)
2479	ละครราชนม (11 เพลง ที่นิยมมี 6 เพลง รวม รักเมืองไทยและทหาร ของชาติ) ภาพยนตร์เรื่อง ค่าย บางระจัน	รักเมืองไทย ทหารของชาติ แดนอีสาน สุริโยทัย สยามานุสสติ	หลวงวิจิตรวาทการ/ หลวงวิจิตร/พระเจนดุริยางค์ หลวงวิจิตรวาทการ/ หลวงวิจิตรวาทการ/ ร.6/นารถ ถาวรบุตร

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ช่วงเวลา	เรื่องในวาระ	ชื่อบทเพลง	ผู้ประพันธ์ คำร้อง/ทำนอง
2480	ละครเรื่องศึกกลาง (12 เพลง) ละครพระเจ้ากรุงธนบุรี (มี 9 เพลง) ของ กรมศิลปากร	ตีมเกิดชาวไทย แหลมทอง มหากุศย์ กราวชัย กรุงธนทางไทย อยุธยา จีนไทยสามัคคี กรุงธน	หลวงวิจิตรวาทการ/ หลวงวิจิตรวาทการ/ ไทยเดิมบรรเลง หลวงวิจิตรวาทการ/ หลวงวิจิตรวาทการ/ หลวงวิจิตรวาทการ/ หลวงวิจิตรวาทการ/ หลวงวิจิตรวาทการ/
2481	ละครเจ้าหญิงแสนหวี (12 เพลง) ละครมหาเทวี (11 เพลง) ละครเบญจเพศ (6 เพลง) ส่นับสุนทรำวงมาตรฐาน ที่รัฐบาลส่นับสุนทรำ พระราชานิยม	รักชาติ ไทยน้อยไทยใหญ่ เลือดไทย ถิ่นไทย ความดี ป่าดง ดอกไม้ของชาติ น้องรักรักบูชาพี่ ชาวไทย	หลวงวิจิตรวาทการ/ พระเจนดุริยางค์ หลวงวิจิตรวาทการ/ หลวงวิจิตรวาทการ/ หลวงวิจิตรวาทการ/ หลวงวิจิตรวาทการ/ ทำนองผู้ทำนองละเอียด พิบูลสงคราม/
2482	มีการร่อนสถานีวิทยุ กระจายเสียงมาขึ้นกับ สำนักงานโฆษณาการ	ลูกแก้วสุกุลไทย อนุสติไทย แนวหลัง	แต่งก่อนปี พ.ศ. 2482 โดยนักแต่งเพลงเอกชน แต่นำมาเปิดเผยแพร่ทาง

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ช่วงเวลา	เนื้อหาสาระ	ชื่อบทเพลง	ผู้ประพันธ์ คำร้อง/ทำนอง
2482	และตั้งวงดนตรีขึ้นเพื่อ มาขับร้องบรรเลงเพลง ออกอากาศทางวิทยุ กระจายเสียง ละครน่านเจ้า (7 เพลง)	ไทยคงไทย ไทยมุ่งหน้า รวมไทย เดิน รักไทย	วิทยุในปี พ.ศ. 2482 หลวงวิจิตรวาทการ/ หลวงวิจิตรวาทการ/ หลวงวิจิตรวาทการ/ หลวงวิจิตรวาทการ/ หลวงวิจิตรวาทการ/
	ละครอนุสาวรีย์ไทย (5 เพลง)	อนุสาวรีย์ไทย เกียรติกรรมกร	หลวงวิจิตรวาทการ/ หลวงวิจิตรวาทการ/

3.1.4 ลักษณะ เนื้อหาของบทเพลงที่ประพันธ์

เนื้อหาของบทเพลงที่ประพันธ์และเผยแพร่ต่อประชาชนในช่วงระยะ
หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จนถึงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น
ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการสร้างอุดมการณ์ชาติในความหมายของรัฐประเศที่ประชาชน
ทุกคนมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ มีฐานะเป็นเจ้าของประเทศคนหนึ่ง ล้าต๋องลงมา
จะเป็นเรื่องของอุดมการณ์ประชาธิปไตยโดยเน้นที่รัฐธรรมนูญ สิทธิเสรีภาพ ภายใต้
ระบอบประชาธิปไตย โดยเพื่อรองรับอุดมการณ์ชาติ และประชาธิปไตยนั้นจึงต้อง
สร้างวัฒนธรรมมาแทนหมู่ประชาชนเพื่อให้สอดคล้องกับการสร้างชาติ สร้างประเทศ
และให้ความสาคัญกับผู้ที่ทำหน้าที่ปกป้องประเทศ อันได้แก่ กองทัพเรือ เหล่าทหารและ
ประชาชนที่ช่วยกันปกป้องประเทศ ข้อที่น่าสังเกตรับบทเพลงในช่วงนี้จะไม่ให้ความสำคัญ
สาคัญต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เท่าไรนัก ที่มีกล่าวถึงค่อนข้างมากก็คือพระเจ้ากรุงธนบุรี

หรือพระยาดาก ในฐานะผู้กอบกู้เอกราชให้แก่ประเทศชาติ (ไม่ใช้ในฐานะสถาบันพระมหากษัตริย์) แยกเป็นรายละเอียดดังนี้

1) เนื้อหาเกี่ยวกับอุดมการณ์ชาตินิยมในฐานะรัฐประเทศที่ประชาชนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ ซึ่งเปรียบเทียบเป็นรูปธรรมมาด้วยการ

- รักชาติโดยยอมสละชีวิต วัตถุประสงค์ให้เหตุผลต่าง ๆ กัน เช่น

รักชาติโดยยอมสละชีวิต : เพื่อรักษาสีหิอัสระ เสรี

"...เหล่าเราทั้งหลายขอน้อมถวายชีวิต	รักษาสีหิอัสระ ณ แดนสยาม
ที่พ่อแม่ยอมม้วยด้วยพยายาม	ปราบเสี้ยนหนามที่ทับถมชาติมา
....จะสิ้นชีพไว้ชื่อที่ลือลั่น	ว่าไทยมีรักชาติไม่ขาดสาย
มีไมตรีดียิ่งทั้งหญิงชาย	สยามมิวายมุ่งหมายเชิดชัย ชัย..." ³³

รักชาติโดยยอมสละชีวิต : เพื่อรักษาแผ่นดินที่ปู่ย่าตายายเคยอยู่มา

"...อยุธยาแตกไปเพราะไทยระย่อ	ไม่คิดต่อต้านศัตรูครุเหนือ
ยั้งปืนเปรี๊ยะไทยกลัวเสียงแทนไพร่...	ชาติทั้งแผ่นดินมีผู้ใดได้อยู่ดี
กูจะสู้แม้รู้ว่าพวกกู้น้อย	สู้ไม่ถอยไม่ว่าจะดับสลาย
แผ่นดินนี้พ่อกูอยู่ปู่กูตาย	กูสุดอาลัยหากเสียที่ไพร่ครอง..." ³⁴

33 เพลงชาติที่ชนะการประกวดของคณะกรรมการคัดเลือกเพลงประจำชาติ พ.ศ. 2482 คำร้อง นายฉันท ชาติกุล / ทำนอง พระเจนดุริยางค์.

34 เพลงอนุสติไทย แต่งในช่วงที่เริ่มมีปัญหาความขัดแย้งระหว่างไทยกับ ฝรั่งเศส กรณีดินแดนมณฑลบูรพา - เสียมราฐ พระกระบอง ที่ไทยต้องการเรียกคืน ปี พ.ศ. 2481 - 2482 ภายหลังจากฉบับที่กเสียงออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียงสำนักงานโฆษณาการ และปัจจุบันพรรคประชากรไทยนำมาเปิดเป็นเพลงประจำพรรคประกอบการหาเสียงเลือกตั้ง.

รักชาติโดยยอมสละชีวิต : เพื่อไม่ทำให้ใครเหยียบย่ำทำลาย

"...ความรักอันใด แม้รักเท่าไหน คงไม่ยั่งยืน ... แต่ความรักชาติ
รักแสนพิศวาส รักสุดกำลัง ก่อเกิดมานะ ยอมสละชีวิตรัก
รักจนกระทั่ง หมัดเลือดเนื้อเรา ชีวิตร่างกาย เราไม่เสียตาย
ตายแล้วก็เฝ้า ทุกสิ่งยอมพราก เว้นแต่ชาติของเรา ไม่ทำให้ใครเข้า
เหยียบย่ำทำลาย..."³⁵

รักชาติโดยยอมสละชีวิต : เพื่อรักษาสีหัตถ์อิสระของไทย

"...รักเมืองไทย ชูชาติไทย ... เราชาวไทย เกิดเป็นไทย
ตายเพื่อไทย เรารักเพื่อนบ้าน เราไม่รานรุกรานไทย แต่รักษาสีหัตถ์
อิสระของไทย ใครท้าวใจ ไทยจะไม่ถอยเลย..."³⁶

- ความรักชาติในรูปของความสามัคคีของพลเมืองในชาติเพื่อ
ร่วมกันพัฒนาประเทศ โดยให้เหตุผลต่าง ๆ กัน เช่น

สามัคคีกัน : เพื่อช่วยกันกู้ชาติไทย

"...ชาติจีน ชาติไทย มีช้ออื่นไกลพี่น้องน้อย ต้องสงวนความศักดิ์
ต้องสมัคใจมัน จะสมานมิตรกัน อยู่เสมอไปเอ๋ย ... เมื่อยามมีภัยร้ายลครจร
ไทยกับจีนช่วยกันกู้ชาติไทย จะผูกรักสามัคคีเหมือนพี่น้อง..."³⁷

³⁵หลวงวิจิตรวาทการ, หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นางสุวรรณ
รัชติกเสถียร, 14 กุมภาพันธ์ 2506, เพลงรักชาติ จากละครเรื่องเจ้าหญิงแสนหวี,
พ.ศ. 2481.

³⁶หลวงวิจิตรวาทการ, หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงจัน
เทพประชน, 19 ตุลาคม 2480, เพลงรักเมืองไทย จากละครเรื่องราชมณู พ.ศ.
2479.

³⁷หลวงวิจิตรวาทการ, อนุสรณ์งานศพคุณหญิงจันฯ, 19 ตุลาคม 2480, เพลง
จีนไทยสามัคคี จากละครเรื่องพระเจ้ากรุงธน พ.ศ. 2480.

"...มาด้วยกัน มาด้วยกันเลือดสุพรรณเอ๋ย ...อยู่ไม่สุขเขามารุกแค้นกระหน่ำ
ให้ชอกช้ำแสนอนาคชาติไทยเอ๋ย เขาเขื่อนฆ่าเพราะว่าเห็นเป็นเชลย
...อันเมืองไทยเป็นของไทย ไม้ไผ่ของผู้อื่น มาต่อสู้กับคนเฒ่าเราเอ๋ย..."³⁸

- รักชาติโดยแสดงออกด้วยการเชื่อมั่นในรัฐบาล

ด้วยการรักษาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ เช่น เพลงไทยคงไทย

"...ขอพี่น้องผองไทยในยามนี้ ร่วมชีวีร่วมจิตสนิทสนม ...กอดคอกันไว้ว่าที่เกลียว
กลม น้อมนิมิตฟ้าใจในรัฐบาล ...รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ รัฐธรรมนูญ ชาติ
ไทยพลูบ ไทยวัลลศรี สัมภรณ์ใจจิตมิตรไมตรี เอื้ออารีในมิตรสนิทสนม..."³⁹

2) เนื้อหาเกี่ยวกับอุดมการณ์ประชาธิปไตย โดยเปรียบเทียบให้เห็นถึงประโยชน์และความสำคัญของระบอบประชาธิปไตยที่ประชาชนจะได้รับ โดยยกอุป
ธรรมและให้เหตุผลว่า

- สิทธิ์เสรีภาพที่ประชาชนได้รับจากการปกครองระบอบ

ประชาธิปไตย

:- โดยขึ้นอยู่กับรัฐธรรมนูญ

"...สมบัติเสรีภาพพึงทราบ ว่า ปวงประชาต้องประสงค์จำนงหมาย
...สุขสบายเป็นจิตนิจนิรันดร์ แต่เสรีจะมีโดยไทยพลูบ ตามรัฐธรรมนูญที่สร้าง
สรร อาศัยเราทั้งผองต้องช่วยกัน ยึดมั่นในประชาธิปไตย..."⁴⁰

³⁸ หลวงวิจิตรวาทการ, อนุสรณ์งานศพคุณหญิงจันทา, 19 ตุลาคม 2480, เพลง
เลือดสุพรรณ เป็นเพลงประกอบละครเรื่องเลือดสุพรรณ พ.ศ. 2479.

³⁹ เพลงไทยคงไทย แต่งขึ้นในปี พ.ศ. 2481 เปิดเผยแพร่แก่ประชาชนทาง
วิทยุกระจายเสียง แม้ในช่วงระยะสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็ยังมีการเปิดเผยแพร่ ไม่ทราบ
ผู้ประพันธ์.

⁴⁰ เพลงสมบัติเสรี, ไม่ทราบผู้ประพันธ์.

- ไรตยขึ้นกับความซื่อสัตย์และความประพฤติของประชาชนที่จะค้าจนระบอบ
 "...ลัทธิเสรีภาพเป็นเอกลายอดปรารภณา เป็นความสุขล้ำของสิ่งประชา
แต่สิ่ง เสรีจรงบัง เกิดมึก็คองช่วยกัน สันนับสนุนค้าจนยัดมึน ระบบสำคัญ
 ประชาธิปไตย ...ผู้ประสงค้ให้เสรีองลัทธิประจำ อย่าประพฤตึผิดทุจริตรกรรม
 จักถูกกระทำโดยตัดเสรี..."⁴¹

- ระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบที่อารยะประเทศปกครอง

กัณอยู่

"...ยี่สิบสี่มิถุนายนมหาตรีสวัสดิ์ ปฐมฤกษ์ของรัฐธรรมนูญของไทย
 เริ่มระบอบแบบอารยะประชาธิปไตย เพื่อราษฎรไทยได้ลัทธิเสรี สภาวุฒิสภา เร็ง
 บันเทิง เต็มที่ เพราะชาติเรามีเอกราชสมบูรณ์ ไทยจัดคงเป็นไทยด้วยชาติไทยร่วม
 ไทย..."⁴²

3) เนื้อหาเกี่ยวกับการรณรงค์สร้างวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมาใหม่

ประชาชนเพื่อรองรับการพัฒนาประเทศ ได้แก่

- การมีระเบียบ ซึ่งจะทำให้ชาติพัฒนา ประชาชนเจริญ

"...อันการใดมีระเบียบและเรียบร้อย มีร่องรอยเจริญไกลไปภายหน้า
 เพราะระเบียบรวมกำลังสะพรั่งมา ให้แก่ล้าวกล้า สามารถและอาจอง"⁴³

41 เพลงลัทธิเสรี, ไม้ทราบผู้ประพันธ์.

42 เพลงวันชาติ ได้รับการคัดเลือกจากการส่งประกวดของหน่วยราชการต่าง ๆ
 เนื่องในงานฉลองวันรัฐธรรมนูญ 10 ธันวาคม 2482 และได้กำหนดวันที่ 24 มิถุนายน
 ซึ่งเป็นวันเปลี่ยนแปลงการปกครองการปกครองเป็นวันชาติของประเทศไทยงานนี้, ไม้ทราบ
 ผู้ประพันธ์, ส่งประกวดในนามกรมศิลปากร.

43 เพลงสร้างระเบียบ เป็นเพลงรณรงค์ให้ประชาชนมีระเบียบวินัยเพื่อ
 ร่วมกันพัฒนาประเทศ ตั้งแต่ขึ้นปี พ.ศ. 2482 ช่วงการรณรงค์เพื่อพัฒนาประเทศชาติสมัย
 จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายภา, ไม้ทราบผู้ประพันธ์.

...สร้างระเบียบคือวางแบบสร้างชาติ ำให้ไทยราษฎร์เจริญเยี่ยมทัดเทียมเขา
...สมไทยเนาอารยะประเสิร์ฐเอย..."⁴⁴

- ตื่นตัวเตรียมพร้อมอยู่เสมอ แม้นยามสงบ

"...ถ้ามีว่ลับมีว่หลง เราก็ดงมลาย เราต้องเร่งชวนชววย ตื่นเกิดชววไทย
บ้านเมืองยามเฟื่องฟูรุ่งเรือง ก็อย่าลืมหวนชววย เพลงตัวตีหมา เราจะพากัน
ตาย จาวิ้เอะสหาย ตื่นเกิดชววไทย..."⁴⁵

หรือ

"...รุ่งอรุณแล้วอย่ามีว่ลับสบาย กองทัพไทยถึงที่หมายในแนวหน้า เราอยู่แนว
หลังตั้งใจชววย ...เตรียมพร้อมทั้งชีวิตและจิตใจ ชาติต้องการวีเมื่อไรได้ทันที..."⁴⁶

4) เนื้อหาเกี่ยวกับการเชิดชูผู้ท้ำหน้าที่ปกป้องประเทศชาติ ซึ่ง
ส่วนใหญจะ เกี่ยวเนื่องกับการรบป้องกันประเทศ หรือต่อสู้กับชาติอื่นหรือกล่าวง่าย ๆ คือ
เชิดชูในฐานะเป็น "ทหารหาญรักษาประเทศ" ำได้แก่

- เป็นทหารต่อสู้ศัตรู

"...พวกเราชวชชว หล่่าทหารของชาติ ้องอาจเชื่อนักรบกล้า ตายโหน
ตายกันไม่พรั่นวิญญา เราทหารต้องกล้าศัตรู..."⁴⁷

⁴⁴ เพลงเดียวกัน.

⁴⁵ เพลงตื่นเกิดชววไทย เป็นเพลงประกอบละครเรื่องศึกกลาง หลวงวิจิตร
วาทการเป็นผู้ประพันธ์ แต่งและแสดงเมื่อปี พ.ศ. 2480 โดยกรมศิลปากร.

⁴⁶ เพลงแนวหลัง ำนครคีตสงครามระหว่างไทยกับฝรั่งเศส กรมศิลปากร
พ.ศ. 2482ม ไม่ทราบผู้ประพันธ์.

⁴⁷ เพลงทหารของชาติ เป็นเพลงประกอบละครเรื่องราชนู ประพันธ์เนื้อร้อง
โดยหลวงวิจิตรวาทการ แสดงปี พ.ศ. 2429 โดยกรมศิลปากร.

- เป็นราชฎรธรรมดาที่ต่อถ่านข้าศึก

"...กรุงศรีอยุธยาธานีไทย ถึงเคยแตกแหลกไปก็ไมลั่นคนตี เราจะรบศัตรู
ต่อสู้โพรี เราจะสู้เกียรติศรีอยุธยาไว้เอย"⁴⁸

- เป็นอดีตพระมหากษัตริย์ที่ทรงกอบกู้เอกราช

"...เมื่อครั้งตีทัพมา อยุธยาอับปาง ...เจ้าตากมาสู้ เชิดชูชาติไว้ คุ้มจีนไทย
ออกรบรอบข้าง ...เกียรติไทยเชิดชู เพราะเจ้ากรุงธนบุรี ผู้พ้นชีวิสยามเราได้
ไว้เอย..."⁴⁹

"...โอ้พระ เจ้ากรุงธนบุรี ทรงความดียิ่งใหญ่แก่สยาม ตึกมีมาออกหน้าสู่สงคราม
กู้สยามมาที่พื้นดินเป็นไทย ทรงบารุงกรุงไทยให้รุ่งเรือง เกียรติสยามฟุ้งเฟื่องสุกาส
เมื่อพระชนม์แตกดับล่วงลับไป จีนไทยก็รำลึกถึงพระคุณ..."⁵⁰

"...ครั้งโบราณแต่พม่าเป็นข้าเขา พระนเรศวรเจ้าทรงกู้ได้ ไล่ศัตรูไปที่พื้นแผ่นดิน
ไทย ศรีอยุธยาไมลั่นคนตี ...เลือดไทยจมน้ำพระนที ชีวิตเราขอโน้มยอม
พลี ไว้เกียรติศรีอยุธยาคู่ฟ้าดิน..."⁵¹

⁴⁸ เพลงกรุงศรีอยุธยา.

⁴⁹ เพลงกรุงธน จากละครพระเจ้ากรุงธน แต่งและแสดงในปี พ.ศ. 2480
ที่โรงละครแห่งชาติในนามกรมศิลปากร ประพันธ์โดยหลวงวิจิตรวาทการ

ข้อที่นำสัง เกิดไม่มีการกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์เท่าไรนัก
และพระ เจ้ากรุงธน, พระนเรศวรก็ให้ความสำคัญในฐานะกู่ประเทศชาติเป็นประการหลัก.

⁵⁰ เพลงธนบุรี จากละครพระ เจ้ากรุงธนเช่นกัน.

⁵¹ เพลงกรุงศรีอยุธยา, ไม่ทราบผู้ประพันธ์.

3.2 การสร้างและเผยแพร่อุดมการณ์ชาตินิยมของรัฐในช่วงก่อนและระยะสงครามโลกครั้งที่ 2 (2482 - 2487)

3.2.1 แนวคิดเรื่องรัฐนิยมและการสร้างชาติในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2

เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2482 จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ได้กล่าวสุนทรพจน์ทางวิทยุกระจายเสียงแก่ประชาชนชาวไทยเนื่องในวาระเฉลิมฉลองวันชาติว่า

"...จำเดิมแต่ประเทศไทยได้เข้าสู่ระบอบใหม่ รัฐบาลได้พยายามสร้างความก้าวร้าวให้สำเร็จลุล่วงไปได้แล้วหลายประการ เป็นต้นว่า ได้แก้ไขสนธิสัญญาจนได้ รับอิสรภาพในการเมือง การศาล และการเศรษฐกิจ ได้ก่อสร้างกัณฑ์ป้องกันชาติ ให้แข็งแรงยิ่งขึ้น เพิ่มพูนความมั่นคงในทางการคลัง การเกษตร การพิทักษ์สันติสุข และอนามัยของประชาชน กับงานอื่น ๆ อีกหลายอย่างอันเป็นปัจจัยแห่งความก้าวร้าว เพื่อให้งานที่ทำมาแล้ว และที่จะทำต่อไปได้ผลยิ่งขึ้น ประชาชนชาวไทยจะต้องปลูก คุณลักษณะขึ้นให้สมกับระบอบใหม่ ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลจึงต้องสนใจในการสร้าง ความวัฒนาให้บังเกิดคู่กันกับความก้าวร้าวที่ได้พยายามทำมาแล้ว แต่การสร้าง ความก้าวร้าวกับการสร้างวัฒนา นั้น วิธีการไม่เหมือนกัน การสร้างความก้าวร้าว อาจศึกษาหมายบังคับได้ แต่การสร้างวัฒนา นั้นไม่สะดวกที่จะใช้กฎหมาย รัฐบาล จึงได้จัดดำเนินการอันหนึ่งขึ้นเรียกว่า "รัฐนิยม..."⁵²

แนวคิดเรื่องรัฐนิยมที่รัฐบาลเสนอต่อประชาชนนั้น มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของประชาชนหลายประการ บางเรื่องเป็นสิ่งที่ประชาชนยอมรับ เห็นด้วย และปฏิบัติตาม บางเรื่องก็ต้องมีการรณรงค์ ดำเนินการ ให้ประชาชนปฏิบัติตาม ลักษณะของรัฐนิยมที่รัฐบาลให้ความหมายต่อประชาชนนั้น เป็นลักษณะคล้ายข้อพึงปฏิบัติที่พลเมืองในสังคมพึงกระทำตาม โดยให้ความหมายเอาไว้ว่า

⁵²"หนังสือสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีถึงประธานกรรมการรัฐนิยม ที่ จ.3109/2482," 4 กรกฎาคม 2482 หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ศธ. 0701.29/1, หน้า 81.

"...รัฐนิยมนั้นมีลักษณะ เช่นเดียวกับพระราชนิมมานสมัยก่อน ผิดกันแต่ว่าพระราชนิมมเป็นมติของพระมหากษัตริย์พระองค์เดียว ส่วนรัฐนิยมเป็นมติของรัฐซึ่งตั้งขึ้นโดยอนุโลมตามมติมหาชนเป็นประเพณีนิยมประจำชาติ..."⁵³

รัฐนิยมฉบับแรกที่เป็นประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีประกาศในราชกิจจานุเบกษา คือ เรื่องการย้ายชื่อประเทศ ประชาชน และสัญชาติ โดยเปลี่ยนจาก "สยาม" เป็น "ไทย" ทั้งนี้รัฐบาลได้ให้เหตุผลว่า

"...โดยที่ชื่อของประเทศนี้มีเรียกกันเป็น 2 อย่างคือ "ไทย" และ "สยาม" แต่ประชาชนนิยมเรียกว่า "ไทย" รัฐบาลเห็นสมควรถือเป็นรัฐนิมมาใช้ชื่อประเทศที่ถูกต้องตามชื่อ เชื้อชาติ. และความนิยมของประชาชนชาวไทย..."⁵⁴

หลังจากที่ได้มีการเปลี่ยนชื่อประเทศ จากประเทศสยามเป็นประเทศไทยแล้ว เพื่อปลูกฝังแนวคิดเรื่องความรักชาติและการร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาประเทศชาติที่เกิดขึ้นในหมู่ประชาชน รัฐบาลในสมัยนั้นได้ดำเนินการหลายต่อหลายอย่างเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว โดยส่วนใหญ่แล้วจะใช้รัฐนิยมเป็นเครื่องมือหรือกลไกในการดำเนินการ เช่น

- แนวคิดเรื่องการป้องกันภัยที่จะบังเกิดแก่ชาติ (3 กันยายน 2482)
- เพลงประจำชาติ ธงชาติ และการถือเอาวันที่ 24 มิถุนายนเป็นวันชาติ (10 ธันวาคม 2482)
- สร้างอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ซึ่งถือเป็นอนุสรณ์ของการเปลี่ยนแปลงของชาติ (24 มิถุนายน 2483)
- การมีวัฒนธรรมแบบใหม่เพื่อรองรับการสร้างชาติ เช่น การผลิตยุทธปัจจัยเอง ได้แก่ ปลุ๊กฝ้าย ทอเสื้อผ้า ปลุ๊กฝัก เป็นต้น การเชิดชูบทบาทสตรีไทย เทียบเท่าบุรุษ เป็นต้น

⁵³เรื่องเดียวกัน, หน้า 81.

⁵⁴"ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยรัฐนิยมฉบับที่ 1 24 มิถุนายน 2482," ทอจดหมายเหตุนแห่งชาติ ศธ. 0706.29/1, หน้า 72.

นอกจากนี้ยังมีการรณรงค์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของประชาชนที่เป็นอยู่ด้วย เช่น การสวมหมวก (มีสโลแกนว่า "มาลาน้ำไทย ไปสู่อานาจ") การเลิกกินหมาก การกล่าวคำสวัสดิ์ ขอบคุณ และถ้อยคำที่ไพเราะกับคนที่บ้านก่อนออกหรือหลังจากกลับมาจากที่งาน รวมทั้งที่มีการเปลี่ยนแปลง เรื่องการใช้ภาษาไทยโดยลดตัวอักษรที่มีเสียงซ้ำ และสะกดแบบตรงตัวไม่สะกดแบบที่ยืมมาจากบาลี สันสกฤต เช่นที่เคยปฏิบัติ

โดยมาตรการต่าง ๆ เหล่านี้เป็นไปเพื่อความวัฒนาให้แก่ประเทศชาติเท่าเทียมกับอารยะประเทศ โดยเป็นหน้าที่ของชาวไทยทุกคนจะต้องทุ่มเท ดังคำกล่าวที่ว่า "...ชาติไทยต้องเป็นที่เกิดของชาวไทยอย่างสูงสุดเหนือสิ่งใด ๆ การป้องกันรักษาชาติย่อมเป็นหน้าที่ของประชาชนทุกคนที่ร่วมชาติกัน จึงต้องป้องกันอันตรายหรือความเสื่อมโทรมของชาติที่อาจมีมาด้วยประการต่าง ๆ..."⁵⁵

โดยที่รูปแบบของการป้องกันภัยอันตรายของชาติได้แก่ การประกอบกิจกรรมต่าง ๆ การเปิดเผยเรื่องราวต่าง ๆ การแสดงดนตรีออกเสียงในกรณีที่มีปัญหาความขัดแย้งและการแอบอ้างซื้อขายที่ดินให้ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ตามรัฐธรรมนูญแล้วให้คำนึงถึงผลประโยชน์และความปลอดภัยของชาติเป็นสำคัญ ยิ่งไปกว่านั้น "...หากปรากฏผู้หนึ่งผู้ใดทรยศต่อชาติให้เป็นหน้าที่ของชาวไทยที่จะต้องเอาใจใส่ระงับเหตุนั้น..."⁵⁶

3.2.2 การขยายบทบาทของกรมโฆษณาการ เพื่เผยแพร่อุดมการณ์ชาตินิยม

เพื่อให้การสร้างแนวคิดเรื่องการสร้างชาติสร้างประเทศสามารถไปได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น จึงได้มีการปรับปรุงสำนักงานโฆษณาการได้เลื่อนฐานะเป็นกรมโฆษณาการ เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2483 โดยมีการขยายหน่วยงานและขยายบทบาทของกรมโฆษณาการที่จะต้องทำงานด้านการโฆษณาข่าวสารต่าง ๆ แก่ประชาชนให้มากยิ่งขึ้น ตามนโยบายของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ขึ้นมาบริหารประเทศ การเพิ่มและขยายหน่วยงานในกรมโฆษณาการในช่วงระยะนี้ได้แก่ การตั้งกองการต่าง

⁵⁵ "ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยรัฐนิยมฉบับที่ 2 4 6,"
 หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, หน้า 80.

⁵⁶ "ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยรัฐนิยมฉบับที่ 2 4 6,"
 หน้าเดียวกัน.

ประเทศขึ้นเพื่อทำหน้าที่เผยแพร่โฆษณาการแก่ชาวต่างประเทศให้กว้างขวางยิ่งขึ้น⁵⁷ และขยายหน่วยงานด้านการกระจายเสียงต่อประชาชนโดยแยกกองทะเบียนวิทยุและกระจายเสียงออกเป็น 2 กอง ได้แก่ กองการกระจายเสียง ทำหน้าที่ในการผลิตรายการที่จะเผยแพร่ไปสู่ประชาชน และกองทะเบียนและช่างวิทยุ ทำหน้าที่ในการส่งกระจายเสียงและดูแลซ่อมแซมเครื่องส่งกระจายเสียงให้ไปสู่ประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพแต่ละกองนั้นแบ่งออกเป็นแผนกต่าง ๆ ดังนี้⁵⁸

1) กองการกระจายเสียง แบ่งออกเป็น 6 แผนก คือ

1. แผนกกลาง
2. แผนกความรู้ทางกระจายเสียง
3. แผนกจัดรายการ
4. แผนกบันเทิง
5. แผนกข่าว
6. แผนกกระจายเสียงต่างประเทศ

2) กองทะเบียนและช่างวิทยุ แบ่งเป็น 6 แผนก คือ

1. แผนกกลาง
2. แผนกทะเบียน
3. แผนกห้องส่งกระจายเสียง
4. แผนกเครื่องส่งกระจายเสียง
5. แผนกเครื่องรับวิทยุสาธารณะ
6. แผนกซ่อมสร้าง

จากการเลื่อนฐานะเป็นกรมโฆษณาการ และเพิ่มหน่วยงานต่าง ๆ ขึ้น ทำให้กรมโฆษณาการ ซึ่งมีนายวิลาศ โอสถานนท์ เป็นอธิบดีคนแรก สามารถทําแผนเผยแพร่ข่าวสารต่าง ๆ แก่ประชาชนได้มากขึ้นโดยเฉพาะทางวิทยุกระจายเสียง และ

⁵⁷กรมประชาสัมพันธ์ กองวิทยากร, ที่ระลึกในการเปิดอาคารใหม่ กรมประชาสัมพันธ์, หน้า 27.

⁵⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

การตั้งแผนกต่าง ๆ ขึ้นเพื่อกระจายข่าวสารข้อมูลจากทางราชการไปสู่ประชาชนสามารถกระทำได้อย่างเป็นระบบและมีลักษณะของการรวมเข้าสู่ส่วนกลาง (Centralization) โดยที่รัฐบาลสามารถควบคุมและดำเนินการได้ทั้งหมดอย่างครบวงจร ไม่ว่าจะเป็นการให้ข่าวสาร การให้ความรู้ และการให้ความบันเทิงแก่ประชาชนผู้รับสื่อ ภายใต้งุดมุ่งหมายที่ว่า

- 1) ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้าใจในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
- 2) ส่งเสริมให้ประชาชนมีความสามัคคี และมีความรับผิดชอบต่อประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ
- 3) ส่งเสริมให้ประชาชนมีความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจซึ่งกันและกัน
- 4) เป็นสื่อมวลชนที่ดีสำหรับการสื่อข่าวทั่วไป และข่าวจากรัฐบาลไปสู่ประชาชน เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีและถูกต้องโดยรวดเร็ว
- 5) ให้ความรู้และความบันเทิงแก่ประชาชนโดยชอบด้วยวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และศีลธรรมอันดีงาม⁵⁹

นอกเหนือจากการใช้กลไกวิทยุกระจายเสียง เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดทัศนคติ ข้อมูล ข่าวสารต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนเกิดความจงรักภักดีในชาติและพร้อมที่จะเสียสละเพื่อการสร้างชาติแล้ว รัฐบาลยังได้มีการออกหนังสือข่าวยุทธการที่พาดพิงให้ข้อมูลต่าง ๆ ที่ประชาชนพึงรับรู้ ละครเรื่องทางด้านภาษา การแต่งกาย และการปฏิบัติงานตัวนชีวิตประจำวัน เพื่อให้ประชาชนเกิดความเคยชินในวัฒนธรรมใหม่ที่จะรองรับการสร้างชาติ การพัฒนาประเทศ และนำไปสู่การเกิดเป็นอุดมการณ์ร่วมในสังคมที่เป็นสถาบันหรือเป็นแกนกลางในการยึดเหนี่ยวประชาชนไว้ด้วยกันคือ อุดมการณ์ชาตินิยม มีสถาบันชาติที่ประชาชนจะต้องจงรักภักดีและเสียสละ เพื่อปกป้องประเทศชาติ

บทบาทของกรมโฆษณาการได้ดำเนินการเผยแพร่อุดมการณ์ชาตินิยมมาโดยตลอดเพื่อสร้างวัฒนธรรมใหม่ที่จะรองรับการสร้างชาติตามนโยบายของรัฐบาลในระยะ -

⁵⁹ สำนักนายกรัฐมนตรี

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,

"การศึกษาสภาพปัจจุบันของสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ," หน้า 35.

นั้น แม้ในขณะที่ต่อมาที่เกิดศึกสงครามขึ้นโดยประเทศไทยเองได้เข้าร่วมกับฝ่ายอักษะ ประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรในกรณีสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2485 บทบาทของกรมโฆษณาการก็ยิ่งเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะในด้านการบำรุงขวัญแก่ประชาชนในยามศึกสงคราม

มีการขยายกำลังส่งกระจายเสียงของสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมโฆษณาการ เพื่อให้ออกอากาศได้กว้างขวางยิ่งขึ้น มีการจัดรายการสนทนาเกี่ยวกับเรื่องสถานการณ์ ทิศนะต่อการเมือง หรือสถานการณ์ขณะนั้น โดยวิธีชื่อว่าเป็นรายการสนทนายะหว่าง นายมัน ชูชาติ กับ นายคง รัชไทย⁶⁰ ซึ่งจัดรายการโดยเจ้าหน้าที่กองการกระจายเสียงกรมโฆษณาการ และบางครั้งมีการส่งบทความร่วมโดยนายกรัฐมนตรีหรือท่านผู้พิพากษา เขียนมาร่วมแสดงความคิดเห็นต่อสถานการณ์บ้านเมืองในขณะนั้น⁶¹

หลังการประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร เพื่อให้สามารถดำเนิน การถ่ายทอดข่าวสาร เผยแพร่ข้อมูล รายการบันเทิงต่าง ๆ ไปยังประชาชนโดยผ่านสถานีวิทยุกระจายเสียงได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จึงได้มีการสั่งให้ย้ายเครื่องส่งกระจายเสียง และสถานีวิทยุกระจายเสียงจากศาลาแดงไปยังตึกกรมโฆษณาการ ถนนราชดำเนิน เพื่อให้ การจัดการรายการและการส่งกระจายเสียง เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และทันห่างที่ตาม นโยบายของรัฐบาล ประกอบกับในภาวะสงคราม มีการทิ้งระเบิดตามสถานที่สำคัญ ๆ หลายแห่ง ประชาชนไม่สามารถสัญจรไปมาได้โดยสะดวก กลไกด้านการสื่อสารชนิดเดียว

⁶⁰สมาน นายน, "วงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์ให้ความบันเทิงแก่ท่าน," 50 ปีกรมประชาสัมพันธ์, หน้า 116.

รายการสนทนายะหว่างนายมัน (สังข์ พิธินัย) และนายคง (ดำรงศักดิ์ คงศิริ) เป็นรายการที่จัดขึ้นโดยแผนกความรู้ทางกระจายเสียง กองการกระจายเสียง มีพระราชธรรมนิเทศ เป็นหัวหน้ากองออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียง ศาลาแดง ซึ่งเป็นที่ตั้งเครื่องส่งกระจายเสียงอยู่ในขณะนั้น.

⁶¹เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ที่จะไปถึงประชาชนได้ก็คือ ทางวิทยุกระจายเสียง ทำให้รัฐบาลยิ่งเพิ่มความสำคัญต่อการ
ใช้สถานีวิทยุกระจายเสียงกรมโฆษณาการ เป็นกลไกเผยแพร่ข่าวสาร และบำรุงขวัญ
ประชาชนยิ่งขึ้น มีคำขวัญและ เพลงปลุกใจต่าง ๆ ออกอากาศทางวิทยุ โดยที่บางครั้ง
นายกรัฐมนตรี เป็นผู้แต่งคำร้อง เป็นกลอนแปดส่งมาให้ทางวงดนตรีสีลำทอง แล้วออก
อากาศให้ประชาชนรับฟัง รวมทั้ง เนื่องจากโรงภาพยนตร์ขาดแคลน ภาพยนตร์ที่จะมา
ฉายให้ความบันเทิงแก่ประชาชนในยามศึกสงครามก็ เป็นภาระหน้าที่ของกรมโฆษณาการ
โดยวงดนตรีลีลาศกรมโฆษณาการไปแสดงให้ความบันเทิงแก่ประชาชนในช่วง เวลานั้น⁶²

3.2.3 การตั้งวงดนตรีกรมโฆษณาการและบทบาทในการเผยแพร่อุดมการณ์ ชาตินิยมและบำรุงขวัญประชาชนในยามสงคราม

จากแนวคิดของ นายวิลาศ โอสถานนท์ ซึ่งเป็นอธิบดีกรมโฆษณาการ
ในสมัยนั้นที่ต้องการตั้งวงดนตรีสากลประเภทแจ๊สเอาไว้ประจำสถานีวิทยุกระจายเสียงของ
กรมโฆษณาการ จึงได้ดำเนินการฟอร์มวงขึ้นมาโดยรวมนักดนตรีทั้งนักดนตรีเอกซันและนัก
ดนตรีของกองวงเครื่องสายฝรั่งหลวง (Orchestra) กรมศิลปากร เข้ามาเป็นวงดนตรี
กรมโฆษณาการ โดยมี นายเอื้อ สุทรसनาน เป็นหัวหน้าวง นายเวศ สุทรจามร
เป็นผู้ช่วยหัวหน้าวงและสังกัดแผนกการบันเทิง กองวิทยุกระจายเสียง กรมโฆษณาการ
(จมีเมฆานิตย์ นเรศร์ เป็นหัวหน้าแผนกคนแรก) เมื่อปี พ.ศ. 2482 โดยงานที่วงดนตรี
ลีลาศกรมโฆษณาการจะดัดบังบั๊ต ก็คือ

1. บรรเลงส่งกระจายเสียงทั้งคลื่นสั้นและคลื่นยาว (ตามที่สถานี
วิทยุกระจายเสียง กรมโฆษณาการส่งกระจายเสียงออกไปสู่ประชาชน)
2. บรรเลงตามสถานที่ต่าง ๆ แล้วแต่ทางกรมโฆษณาการจะกำหนด
ไว้⁶³
3. บรรเลงตามงานลีลาศซึ่งทางหน่วยงานอื่น ๆ ขอความร่วมมือ

⁶²เรื่องเดียวกัน, หน้า 117.

⁶³เรื่องเดียวกัน, หน้า 116.

ต่อมาได้มีการรับนักร้อง เข้าประจำวงดนตรีกรมโฆษณาการ เช่น ล้วน ควันธรรม มีศรมา ภิรมรากุล ชวลี ช่วงวิทย์ เลิศ ประสมทรัพย์ เป็นต้น ทำให้เริ่ม มีการแต่ง เพลงไทยสากลให้นักร้องขับร้องออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียง โดย เพลงส่วนใหญ่นี้เริ่มแต่งในขณะนั้นเป็นเพลงประเภทปลุกใจให้เกิดความรักชาติ ทั้งนี้เนื่อง จากในปี พ.ศ. 2483 ประเทศไทยเกิดกรณีพิพาทกับฝรั่งเศส เรื่องปัญหาอินโดจีน มีการ ส่งทหารไทยไปรบกับฝรั่งเศส จากกรณีดินแดนพระตะบอง เสียมราฐ หรือมณฑลบูรพา ทำให้บทเพลงที่ทางวงดนตรีกรมโฆษณาการแต่งขึ้นและขับร้อง เผยแพร่ออกอากาศทางสถานี วิทยุกระจายเสียง ซึ่งผู้แต่งเพลงในสมัยนั้นได้แก่ เอื้อ สุนทรสนาน เวส สุนทรจามร และล้วน ควันธรรม จึงเป็นเพลงประเภทปลุกใจให้เกิดความรักชาติในหมู่ประชาชน ยอมเสียสละเพื่อประเทศชาติ ได้แก่ เพลงทหารไทย เพลงรักสงบ เป็นต้น ต่อมาหลัง กรณีพิพาทก็เป็นยุคสมัยของการสร้างชาติสร้างประเทศที่พัฒนาตามนโยบายรัฐนิยมของ รัฐบาลในขณะนั้น ในช่วงนี้ได้ให้พระราชธรรมิเทศเป็นหัวหน้ากองวิทยุกระจายเสียง มี การแต่งเนื้อร้องมาทั้งวงดนตรีกรมโฆษณาการสีทำนองและขับร้องให้ประชาชนฟังทางวิทยุ เพลงในยุคนั้น เช่น เพลงรักชาติ เพลงสร้างไทย ดอกไม้ วัฒนธรรมสามหมวก และ กิ่งไทยงาม เป็นต้น ซึ่งเพลงเหล่านี้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและค่านิยมที่รัฐบาลต้องให้เกิดขึ้น ในหมู่ประชาชน เช่น การเสียสละเพื่อชาติ การเชิดชูสตรี และการสามหมวก เป็นต้น การบรรเลงทางวิทยุกระจายเสียงของวงดนตรีกรมโฆษณาการนั้นจะสลับกับรายการสนทนา ระหว่างนายมี ชูชาติ (สังข์ พิธินทัย) และนายคง รักไทย (คางคกดี คงศิริ) ซึ่งเป็นรายการที่จัดขึ้นเพื่ออธิบายสถานการณ์และเสนอทัศนะต่าง ๆ ให้เป็นข้อมูลให้แก่นัก ประชาชนในยุคสมัยการสร้างชาติ การวิจัยสื่อทางวิทยุกระจายเสียงนี้จะสอดคล้องกับการออก หนังสือข่าวโฆษณาโดยกรมโฆษณาการที่ให้ข้อมูลแก่ประชาชนในสมัยรัฐนิยมนี้ด้วย

ในระหว่างสงคราม (พ.ศ. 2485 - 2487) เนื่องจากมีการตั้ง ระเบิดจากฝ่ายสัมพันธมิตร และมีการสู้รบอย่างหนักในประเทศต่าง ๆ ภาพยนตร์ต่าง ประเทศที่จะนำฉายให้ประชาชนได้รับความบันเทิงนั้นเป็นไปด้วยยาก(เช่นกัน) เพื่อเป็นการ บรรเทาขวัญแก่ประชาชนตามนโยบายของรัฐบาลจึงมีการนำวงดนตรีลีลาศกรมโฆษณาการไป แสดงตามโรงภาพยนตร์ต่าง ๆ เพื่อให้ความบันเทิงแก่ประชาชนที่มีมากขึ้น จึงได้มีการ นำวงดนตรีของกรมโฆษณาการของทางราชการไปบรรเลงในโรงภาพยนตร์ แต่นักร้อง

นักดนตรี ผู้ควบคุมวง และนักแต่งเพลงก็ยังคงเป็นข้าราชการแผนกบันเทิง กองวิทยุกระจายเสียง กรมโฆษณาการอยู่

นอกจากนี้จากวงดนตรีกรมโฆษณาการซึ่งใช้ชื่อวงดนตรีสุนทราภรณ์ อันมีเอื้อ สุนทรสนาน เป็นผู้ควบคุมวง แล้วยังมีวงดนตรีของทางราชการวงอื่น ๆ ได้มาขับร้องบรรณวิทยุแก่ประชาชนตามโรงแรมหรสพต่าง ๆ โดยมีการเปลี่ยนแปลงชื่อเช่นกัน ซึ่งได้แก่

วงดนตรีสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ (ซึ่งมี พลเอกเผ่า ศรียานนท์ เป็นผู้ควบคุมวงสำนักงานทรัพย์สินอยู่ในขณะนั้น) ใช้ชื่อวงดนตรีสำนักงานทรัพย์สิน⁶⁴

วงดนตรีดุริยางค์ทหารบก (ซึ่งขึ้นกับกองดุริยางค์ ของกองทัพบก) ใช้ชื่อว่าวงดุริยางค์⁶⁵ เป็นต้น

นอกจากนี้ได้มีการตั้งวงดนตรีใหม่ขึ้นมาโดยกลุ่มนักดนตรีที่เคยร่วมอยู่ในวงดนตรีกรมโฆษณาการมาก่อน คือวงดนตรีของลิ้วน ควันธรรม เล่นสลับกับวงดนตรีอื่น ๆ ตามโรงภาพยนตร์ในสมัยนั้น (ประกอบกับเป็นช่วงภาวะสงคราม ไม่มีการส่งภาพยนตร์จากต่างประเทศเข้ามาฉายในช่วงนั้น) การที่วงดนตรีทั้ง 4 วง ได้เปิดการแสดงและได้รับความนิยมจากประชาชนนั้น มีผลทำให้บทเพลงเกี่ยวกับประเทศชาติได้รับการเผยแพร่ไปนวงกว้าง แต่เนื่องจากเป็นภาวะสงคราม เนื้อหาการปลุกปลอบใจในที่

⁶⁴ สัมภาษณ์ สุวัฒน์ วรดิลก, 12 พฤษภาคม 2529 นักร้องที่สร้างชื่อเสียงให้แก่วงดนตรีทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ คือ เพ็ญศรี พุ่มชูศรี และคนที่ทำหน้าที่ควบคุมวงได้แก่ นารอด ถาวรบุตร ซึ่งถือว่าเป็นราชาเพลงมาร์ช ท้าที่วงดนตรีวงนี้มีเพลงปลุกใจออกมาหลายเพลง.

⁶⁵ สัมภาษณ์ สุวัฒน์ วรดิลก, 12 พฤษภาคม 2529 วงดุริยางค์นี้อยู่ภายใต้การควบคุมวงของ จ้าปา เลี่ยมสาราญ นักร้องที่มีชื่อเสียงของวงนี้ ได้แก่ เฉลลา ประสพศาสตร์ มีเพลงชุดที่ได้รับความนิยมคือ กระท่อมปรีดา ซึ่งมาจากเพลงชุดพรหมโยธี กระท่อมปรีดา และไปบูรพา.

ประชาชนนิยมสภาวะดังกล่าวไปค่อนข้างจะมีมากกว่าการเชิดชูวีรกรรมในการศึกของทหาร ซึ่งอาจจะมียูบย้างแต่ไม่มากนัก ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นเพลงประเภทพลอยขั้วมากกว่า เพลงประเภทปลุกใจ และการแสดงตามโรงมหรสพเหล่านี้ได้ลดน้อยลงในปี พ.ศ. 2485 เนื่องจากการทิ้งระเบิดของฝ่ายสัมพันธมิตร จึงอพยพประชาชนไปต่างจังหวัดมากกว่า กรุงเทพฯ เนื่องจากการแสดงของทั้ง 4 วงดนตรีนี้ถือว่าเป็นการแสดงของเอกชน (แม้คนเล่นจะสังกัดหน่วยงานของรัฐ) จึงนับเป็นบทเพลงของเอกชนที่สะท้อนถึงยุคสมัยนั้น มากกว่าเป็นเพลงของทางราชการที่ต้องการสื่อสารถึงประชาชน⁶⁶

3.2.4 การประพันธ์และการเผยแพร่บทเพลงในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2

เราอาจแบ่งบทเพลงที่แต่งขึ้นในช่วงนี้ ออกได้เป็น 2 ระยะคือ

1. แต่งขึ้นในสมัยของการรณรงค์เรื่องรัฐนิยมและการสร้างชาติ ในช่วงก่อนการส่งประกาศเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 (เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2482 ถึง เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2485)

2. แต่งขึ้นในระยะสงครามที่ไทยประกาศเข้าร่วมกับฝ่ายอักษะ และประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งในช่วงนี้เป็นยามศึกสงครามที่ประชาชนชาวไทย ต้องประสบกับภัยทิ้งระเบิดตามจุดต่าง ๆ ในเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานคร (เดือนมกราคม พ.ศ. 2485 ถึง พ.ศ. 2487)

เพลงที่แต่งขึ้นในช่วงแรกจะเป็นลักษณะปลุกใจประชาชน ในขณะที่ช่วงหลังจะเป็นการปลอบขวัญประชาชน และแล้วในช่วงแรกจะมีการแต่งเพลงและบทละครออกมาเป็นจำนวนมาก มีทั้งที่แต่งเนื่องในวาระพิเศษ เช่น เพลงชาติไทย (เนื่องในวาระเปลี่ยนชื่อประเทศสยามเป็นไทย) เพลงวันชาติ (เนื่องในวาระกำหนดให้วันที่ 24 มิถุนายน ซึ่งเป็นวันเปลี่ยนแปลงการปกครองถือเป็นวันชาติของประเทศ) เพลงข้ามโขง และไปบูรพา (เพื่อเฉลิมฉลองชัยชนะจากกรณีความขัดแย้งมณฑลบูรพา ซึ่งฝรั่งเศสครอบครองอยู่) แต่เนื่องในช่วงการรณรงค์ทางวัฒนธรรมในเรื่องต่าง ๆ เช่น การสวมหมวก การสร้างชาติ การปกป้องผืนแผ่นดินไทย ซึ่งเพลงเหล่านี้จะออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียงโดยวงดนตรีกรมโฆษณาการเป็นผู้ขับร้อง ส่วนระยะสงคราม ส่วนใหญ่จะเป็นเพลงที่แต่งไว้เดิมเลือกมาออกอากาศบ้างและแสดงตามโรงมหรสพแทน ภาพยนตร์ที่ไม่สามารถ

⁶⁶สัมภาษณ์ สุวัฒน์ วรดิลก, เรื่องเดียวกัน.

ส่งมาฉายได้เนื่องจากเกิดภาวะสงคราม ท้ากั้เกิดมีเพลงสดุดีที่บูลสงครามบรรเลงก่อน
การแสดงของวงดนตรี (เดิมเป็นภาพยนตร์ ก็เป็นเพลงประกอบ/ไตเติ้ลภาพยนตร์เลย)
ซึ่งดูตาราง เปรียบเทียบได้ดังนี้
ตารางที่ 2 : แบ่งตามช่วงเวลาและวาระการประพันธ์

ช่วงเวลา	เนื้อหา/วาระ	ชื่อเพลง	ผู้ประพันธ์
			คำร้อง / ทำนอง
24 มิถุนายน 2482	รองรับรัฐธรรมนูญเปลี่ยน "สยาม" เป็น "ไทย" ฉลองวันชาติ 24 มิถุนายน	เพลงชาติไทย เพลงวันชาติ	หลวงสารานุประพันธ์/ พระเจนดุริยางค์ ส่งประกวดในนามกรม ศิลปากร (ไม่ทราบผู้ประพันธ์)
2483	กรณีความขัดแย้ง อินทจีนระหว่างไทย กับฝรั่งเศส ในเรื่อง พื้นที่ที่ถูกยึดได้สมัย ร.ศ. 112	ข้ามโขง มณฑลบูรพา ไปสมรภูมิ ไปบูรพา ไปอีสาน	ไม่ทราบผู้ประพันธ์ พระนาง ऐอลักษณ์มีลาวัง/ เอื้อ สุนทรสนาน
2483 ถึง 2485	ออกอากาศทางวิทยุ กระจายเสียงกรม โฆษณาการ	รักกันไว้เกิด ฉันคนไทย แผ่นดินไทย	นคร ดนอมทรัพย์/ แก้ว อัจฉริยกุล/ เอื้อ สุนทรสนาน หลวงวิจิตรวาทการ/ เอื้อ สุนทรสนาน
		มหาชัยตันตระกูล- ไทย	พระราชธรรมนิเทศ/ เอื้อ สุนทรสนาน

ตารางที่ 2 : (ต่อ)

ช่วงเวลา	เรื่องในวาระ	ชื่อบทเพลง	ผู้ประพันธ์
			คำร้อง / ทำนอง
2483 ถึง 2485		มหาอาณาจักรไทย	ไม่ทราบผู้ประพันธ์
		เพื่อชาติ	ไม่ทราบผู้ประพันธ์
		เพื่อเพื่อนไทย	ไม่ทราบผู้ประพันธ์
		เพื่อไทย	ไม่ทราบผู้ประพันธ์
		ทางสร้างชาติ	ไม่ทราบผู้ประพันธ์
		วัฒนธรรม	หลวงวิจิตรวาทการ
2483	ละครพ่อยุณาเมือง	สร้างชาติ	หลวงวิจิตรวาทการ
	(2 เพลง)	ศุภโชค	หลวงวิจิตรวาทการ
	รณรงค์เรื่องวัฒนธรรม	กินาทยงาม	แก้ว อัจฉริยะกุล/ เอื้อ สุนทรสนาน
	สวมหมวกโดยออก		
	อากาศทางวิทยุ	สวมหมวก	ไม่ทราบผู้ประพันธ์
	กระจายเสียง	ไทยเป็นชาติเฉพาะ	ไม่ทราบผู้ประพันธ์
		ปลูกอาหารไว้ กินเอง	
2484	รณรงค์เรื่องวัฒนธรรม	ฝ้าย	ไม่ทราบผู้ประพันธ์
	ต่าง ๆ	วัฒนธรรม	ไม่ทราบผู้ประพันธ์
	ก่อนไทยเข้าร่วม	ตำรวจจราจร	หลวงวิจิตรวาทการ
	สงครามโลกครั้งที่ 2	ตำรวจยาม	ไม่ทราบผู้ประพันธ์
	รณรงค์เรื่องการสร้าง	บ้านเกิดเมืองนอน	แก้ว อัจฉริยะกุล/

ตารางที่ 2 : (ต่อ)

ช่วงเวลา	เรื่องในวาระ	ชื่อบทเพลง	ผู้ประพันธ์
			คำร้อง / ทำนอง
	ชาติ เสียดสละเพื่อ พิทักษ์	ไทยมุ่งหน้า	เอื้อ สุนทรสนาน ไม่ทราบผู้ประพันธ์
	ปกป้องประเทศชาติ	ไทยคงไทย	ไม่ทราบผู้ประพันธ์
	ไม่ว่าจะในยามสงบ	เพื่อเอกราช	ไม่ทราบผู้ประพันธ์
	หรือยามศึกสงคราม	วิญญูถนบรพรชน	ไม่ทราบผู้ประพันธ์
		ทางสร้างชาติ	ไม่ทราบผู้ประพันธ์
		ไทยไม่ทำลายไทย	ไม่ทราบผู้ประพันธ์
2485	ไทยประกาศเข้าร่วม สงครามโลกครั้งที่ 2 ให้มีวงดนตรีแสดง ตามโรงภาพยนตร์ เพื่อบำรุงขวัญ ประชาชนในช่วง สงคราม	ส่วนใหญ่เป็นเพลง ราวงและเพลง ปลุกใจที่แต่งตั้งแต่ พ.ศ. 2481, มาจนถึง ได้แก่ มาร์ชชาวไทย	วงดนตรีสุนทราภรณ์ (กรมโฆษณาการ) วงดนตรีดุริยโยธิน (กองทัพบก วงดนตรีทัพย์สิ้นส่วน พระมหากษัตริย์ วงดนตรีล้วน วันธรรม
		แหลมทอง ขวัญไทย	หลวงวิจิตรวาทการ ไม่ทราบผู้ประพันธ์
		หวังทหาร	ไม่ทราบผู้ประพันธ์
		ศึกบางระจัน	ไม่ทราบผู้ประพันธ์

ตารางที่ 2 : (ต่อ)

ช่วงเวลา	เรื่องานวาระ	ชื่อบทเพลง	ผู้ประพันธ์
			คำร้อง / ทำนอง
		อนสุทิไทย	ไม่ทราบผู้ประพันธ์
		สดุดีพิบูลสงคราม	ขุนวิจิตรมาตรา
2485 - 2487	สมัยสงครามโลก ครั้งที่ 2 มีการตั้ง ระ เบิดาเนกรุง เทพา	ไม่ปรากฏเพลง แต่งานใหม่ ส่วนใหญ่ เป็นการประกาศ ข่าวของทางราช- การ มีการเปิด เพลงปลุกปลอบ ขวัญประชาชนบ้าง เช่น เพลงขวัญไทย เพลงอนสุทิไทย เพลงชายชาติเสือ เป็นต้น	ไม่ทราบผู้ประพันธ์ ไม่ทราบผู้ประพันธ์ ไม่ทราบผู้ประพันธ์

นอกจากเพลงที่ได้มีการประพันธ์และ เผยแพร่ตามช่วงเวลาต่าง ๆ ที่
ได้ปรากฏในตาราง เปรียบเทียบแล้ว เฉพาะในส่วนของ เพลง เกียรติยศหรือ เพลงที่ถือว่าเป็น
เพลงประจำชาติ ซึ่งมีอยู่ 5 เพลงคือ เพลงสรรเสริญพระบารมี เพลงชาติ
เพลงมหาฤกษ์ เพลงมหาชัย และ เพลงวันชาติ นี้ก็ได้มีการออกกระ เบียดการบรรเลง
เพลงดังกล่าวโดยกำหนดตามความสำคัญและวาระพิเศษที่จะใช้ เพลงดังกล่าว จากเดิมซึ่ง

ได้มีการกำหนดไว้ในประกาศระเบียบการบรรเลง เพลงสรรเสริญพระบารมีและ เพลงชาติ
ปี พ.ศ. 2478 สมัยพระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรีซึ่งมีสาระโดยย่อว่า

"...โอกาสใดสมควรจะบรรเลง เพลงสรรเสริญพระบารมีและโอกาสใดสมควรจะ
บรรเลง เพลงชาตินั้น อาศัยหลักเกณฑ์ ดังนี้

คือในกรณีใดที่มุ่งหมายจะถวายความเคารพแด่พระมหากษัตริย์ เฉพาะ
พระองค์ก็ดี หรือในฐานะที่ทรงเป็นประมุขแห่งชาติก็ดี สมควรบรรเลง เพลง-
สรรเสริญพระบารมี

และในกรณีใดที่มุ่งหมายจะแสดงความเคารพต่อชาติก็สมควรบรรเลง เพลงชาติ
ทั้งนี้ภายใต้เงื่อนไขดังจะกล่าวต่อไป

... ในการพิธีซึ่งมีกำหนดเสด็จพระราชดำเนิน โดยปกติสมควร เพลงสรรเสริญพระ
บารมีแบบสังเขป (หนึ่งท่อน) ก็เป็นพิธีใหม่ กำหนดแต่ง เครื่องแบบเต็มยศจึงค่อย
บรรเลงแบบพิสดาร (จบเพลง) ถ้าในพิธีดังกล่าวจะแสดงความเคารพต่อชาติ
ด้วยก็ให้บรรเลง เพลงชาติด้วย...

... ในการพิธีอื่น ๆ ซึ่งเกี่ยวกับประชาชน ให้บรรเลง เพลงชาติ โดยปกติการ
บรรเลงแบบสังเขปแต่หากเป็นพิธีใหญ่ให้บรรเลงแบบพิสดาร...

... ในงานสโมสรสันนิบาต ถ้าตีฆ้องถวายพระพรพระมหากษัตริย์ให้บรรเลง เพลง
สรรเสริญพระบารมี ถ้าตีฆ้องเพื่อความเจริญของชาติและรัฐธรรมนูญก็สมควรบรรเลง
เพลงชาติ...⁶⁷

ตามระเบียบการที่เพิ่มเติมในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม นี้ ให้เพิ่ม
ระเบียบการบรรเลง เพลงมหาฤกษ์ เพลงมหาชัย ที่เดิมเคยปฏิบัติอย่างไม่เป็นทางการ
ให้ถือระเบียบปฏิบัติร่วมกันอย่างเป็นทางการและเป็นลายลักษณ์อักษร ทั้งได้เพิ่มระเบียบ
การบรรเลง เพลงวันชาติ (หรือเพลง 24 มิถุนายน ในปัจจุบัน) ซึ่งถือเป็นเพลงของทาง

⁶⁷"ประกาศระเบียบการบรรเลง เพลงสรรเสริญพระบารมีและ เพลงชาติ 4
กุมภาพันธ์ 2478, ราชกิจจานุเบกษา (15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2478) หอจดหมายเหตุแห่ง
ชาติ ศธ. 0701.40/2, หน้า 4 - 6.

ราชการอีกเพลงหนึ่ง โดยให้ถือเป็นจารีตปฏิบัติที่เหมาะสมกับการงานทั้งปวง ซึ่งระเบียบที่วางเพิ่มเติมเป็นดังนี้

"...1. โอกาสที่จะใช้เพลงมหาชัย

- ให้บรรเลงต้อนรับผู้เป็นประธานของงานซึ่งมีตำแหน่งตั้งแต่ข้าหลวงประจำจังหวัดขึ้นไปถึงผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และหากเป็นแขกต่างประเทศก็ในระดับผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ขึ้นไปเช่นกัน

- ตีฆ้องวงเพื่อสัมพันธ์ไมตรีระหว่างสองชาติ หรือหลายชาติให้บรรเลงเพลงนี้แทนเพลงชาติใดชาติหนึ่ง

- ในกรณีใด ๆ ที่ไม่สามารถใช้เพลงชาติ หรือเพลงสรรเสริญพระบารมีได้

2. โอกาสที่จะใช้เพลงมหากุศ คือ ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับกุศ เช่น เปิดป้ายโรงเรียน สถานที่ทำการ หรืออนุสาวรีย์สำคัญ

3. โอกาสที่จะใช้เพลงวันชาติ ใช้สำหรับการเชิดชูรัฐธรรมนูญ การตีฆ้องวงเพื่อฉลองให้กับรัฐธรรมนูญ หรือตีฆ้องวงให้แก่ชาติ และรัฐธรรมนูญ ให้ใช้เพลงวันชาตินี้... หลักการบรรเลงว่าเป็นแบบสังเขป (1 ท่อน) หรือแบบพิสดาร (เต็มเพลงหรือมีคำร้องประกอบการบรรเลงเพลง) นี้ให้สงวนแบบพิสดารไว้เฉพาะโอกาสสำคัญจริง ๆ เท่านั้น แม้ในงานที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเอง หากไม่ได้ใช้งานแต่เครื่องแบบเต็มยศก็ให้ใช้เพลงสรรเสริญพระบารมีเพียงแบบสังเขป..."⁶⁸

ซึ่งจากการออกระเบียบการนี้จะเห็นได้ว่า ในวาระพิเศษหรือในวาระที่ทางรัฐบาลในขณะนั้นเห็นว่า เป็นวาระพิเศษเกี่ยวกับความเป็นทางการหรือเป็นตัวแทนของสัญลักษณ์ใดสัญลักษณ์หนึ่งที่แสดงถึงความเป็นประเทศชาติแล้ว นอกจากได้มีการแต่งขึ้นใหม่ เช่น เพลงชาติไทย เพลงวันชาติ แล้วยังมีการกำหนดวาระและระเบียบการบรรเลงเพลงดังกล่าวขึ้นอย่าง เป็นทางการให้ถือปฏิบัติร่วมกันด้วย

⁶⁸กรมศิลปากร, "ระเบียบการใช้เพลงเกียรติยศ," หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ศธ. 0701.40/2, หน้า 6 - 9.

3.2.5 ลักษณะ เนื้อหาของ เพลงใน ช่วง สงคราม โลก ครั้งที่ 2

ในช่วงก่อนการเข้าร่วมในสงครามโลกครั้งที่ 2 จะพบว่า ส่วนใหญ่มี เนื้อหาเกี่ยวกับประเทศชาติ โดยจะเน้นไปในเรื่องของการรักชาติ การรักษาเกียรติศักดิ์ของประเทศชาติ การสละชีวิตเพื่อประเทศชาติ และการสามัคคีกันเพื่อปกป้องประเทศชาติ โดยเฉพาะ เนื้อหาของบทเพลงที่เน้นมากที่สุดคือ การร่วมแรงร่วมใจกันสร้างชาติ ซึ่งรวมไปถึงการรณรงค์เรื่องวัฒนธรรมที่จะทำให้ประชาชนมีการปรับระเบียบวิถีการดำเนินชีวิต เพื่อให้สอดคล้องกับการสร้างชาติให้วัฒนาถาวรสืบไป

:- การร่วมแรงใจกันสร้างชาติ

"...ร่วมมือร่วมใจ พี่น้องชาวไทยรักใคร่ปรองดอง เมืองไทยเราเนี่ยเมืองทอง เป็นของพี่น้องชาวไทย อย่ามัวเกียจคร้าน ใครขอล้างจานจงอย่าอนาใจ ก้าวหน้า อย่าช้าเร็วไว สร้างไทยเราให้รุ่งเรือง..."⁶⁹

:- การเร่งประกอบกิจการอาชีพต่าง ๆ เพื่อความเจริญของประเทศชาติ

"...ค้าขายทุกฝ่ายเร่งทำ ผลหน้าที่แก่บ้านเมือง ผู้ใดเชี่ยวชาญ ที่สนใจงานการ กสิกรรม ไร่นา เรือกสวนควรรทำ อุตสาหกรรมบำรุง พร้อมใจไว้ประชาชน ทุกคนต้องช่วยปรับปรุง บ้านเมืองก็จะ รุ่งเรือง ส่งเสริมบำรุงหมายมุ่งแนว เดียว..."⁷⁰

:- การประพฤติตนเป็นพลเมืองดี

"...การอันใดมีกฎหมายเราไม่ทำเพีญ ไม่ก่อกรรมลำบากให้ยากเข็ญ ทุจริตดีด เวรเราต้องเว้นให้ขาดพลัน เราชาติไทยไม่ใส่ร้ายใครต่อใครให้แตกกัน รักมิตร ร่วมจิตผูกพัน มิตรใจสุขสันต์มีสุขเอย..."⁷¹

⁶⁹ เพลงสร้างไทย, ขับร้องโดยวงดนตรีโฆษณาการ, ประพันธ์โดย เอื้อ สุนทรสนาน และ แก้ว อัจฉริยะกุล.

⁷⁰ เพลงสร้างไทย, เรื่องเดียวกัน.

⁷¹ เพลงพลเมืองดี, จากละครเรื่องพ่อขุนผาเมือง, ประพันธ์คำร้องโดย หลวง วิจิตรวาทการ.

:- สนองนโยบายท่านผู้นำ เรื่องการสวมหมวก

"...เชิญร่วมกันสวมหมวก แสนสะดวงสบายด้วยทั้งสายหู ประจบหน้าให้แอร่วมงามหน้าดู อีกจะชื่อนามยี่ห้อมันคง สมศักดิ์ศรีมีสง่าเป็นอารยะ ออย่ารีรอเลย เจ้าขามาช่วยกัน สมานฉันท์สร้างไทยให้เทียมเขา สวมหมวกเถิดจะสพรวยสวายไม่เบา สนอง คำท่านผู้นำกล่าวค"ชวน..."⁷²

:- สนองนโยบายท่านผู้นำ เรื่องการปลูกฝ้าย

"...เราต้องตามค"ของผู้นำเราชาวไทย ให้ปลูกฝ้ายไว้ทั่วแดนไทยจะได้ไม่จน... ยามขาดยามแคลนทั้งผ้าแพงไม่เว้นวันเลย ชนชาติไทยเอื่อยอย่าเมิ่นเฉยนะ เราชาวไทย เลื้อฝ้ายขัดสนแล้วบางชนจะจนลงไป ถ้าแม่ร่วมใจ เราคนไทยชวนชววยเร็วพลัน..."⁷³

:- การเสียสละชีวิตเพื่อชาติ

"...ถ้าแม่ชาติของเรานี้แยกแตกสลาย ...แตกสลาย หิ้งหิ้งชายไทยจะอยู่ได้หรือ... เรื่องศักดิ์ศรีและเอกราช เรามียอมให้ใคร อันความรักใคร่กลมเกลียวสามัคคี เป็นความดีควรยึดมั่นกันได้ คัจมวลหมู่ตั้ง บ้องกันรังมันได้..."⁷⁴

:- การปกป้องประเทศชาติด้วยชีวิต

"...ถิ่นของเรา ต้องถนอมล้อมรั้วบ้าน ศัตรูหาญมาสู้ต้องสู้เขา มิให้ใครแย่งแผ่นดินถิ่นของเรา ใครขึ้นเข้าเราสู้จนสุดแรง มาพวกเรา เตรียมพร้อมยอมสมีคร ถนอมรักชาติไทยอย่าหน่ายแหนง ถึงจนเลือดหยาดสุดท้ายจะชุกแบ่งต้องแสดง ใจหาญกล้าสู้ศัตรู เมื่อสิ้นชาติ สิ้นแผ่นดินก็สิ้นคิด เรามายอมเสียชีวิตดีกว่าอยู่ ...มะมาสู้ไว้ลายชาติไทยเรา..."⁷⁵

72 เพลงสวมหมวก, ขับร้องโดยวงดนตรีกรมโฆษณาการ, ไม่ทราบผู้ประพันธ์.

73 เพลงปลูกฝ้าย, ขับร้องโดยวงดนตรีกรมโฆษณาการ, ไม่ทราบผู้ประพันธ์.

74 เพลง เพื่อเอกราช, ไม่ทราบผู้ประพันธ์.

75 เพลงถิ่นไทย, ประพันธ์โดยหลวงวิจิตรวาทการ.

หลังการประกาศเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อปี พ.ศ. 2485 ประเทศไทยในช่วงภาวะสงคราม ซึ่งมีการทิ้งระเบิดตามจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่าง ๆ หลายแห่ง ทำให้แนวเนื้อหาของเพลงในช่วงนี้ เป็นเพลงประเภท "ปลอบขวัญ" มากกว่า "ปลุกใจ" โดยอาจนำมาจากเพลงที่แต่งไว้ก่อนแล้วคัดเลือกมาถ่ายทอดโดยเน้นเรื่องกำลังใจและการสละชีพเพื่อชาติในยามคับขันเป็นสำคัญ เช่น

:- ต้องไม่ท้อหน้าไหนจนเกินไป

"...ยามเข้าที่คับขัน ขวัญต้องดี บารวาวีชนะแพ้ แพ้ที่ขวัญ

ขวัญจะดีต้องมีสติพร้อม มั่นน้อมยึดธรรมมั่นไม่ท้อหน้าไหน ไม่ตื่นตื่นสะทกสะเทือนจนเกินไป ยามนี้มีภัยเฉพาะหน้า กล้าผจญ ... จึงควรที่ชาวไทย นักใจมั่น ... ช่วยรักษาขวัญของคนไทยตลอดภัย เทอญ..."⁷⁶

:- เตรียมใจสละชีพเพื่อรักษาชาติ

"...ขณะนี้ชาติของเรา เข้าคับขัน จงเตรียมใจกับสละชีพพลี

เพื่อรักษาชาติไทยไว้ให้ยืนยงคงดี เรื่องศักดิ์ศรีเอกราชเราไม่ยอมให้ใคร..."⁷⁷

3.3 การใช้อำนาจเพื่อสร้างอุดมการณ์ร่วมของรัฐหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2490

3.3.1 ภาพเศรษฐกิจการเมืองของประเทศไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และการฟื้นฟูลัทธิชาตินิยม

หลังจากที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามแพ้คะแนนเสียงในรัฐสภา เรื่องพระราชบัญญัติโอนมรดกพระราชกำหนดสร้างพระพุทธบรมฉายาลักษณ์ พ.ศ. 2487 ต้องลาออก มีนายดวง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีสืบต่อมาได้ยกเลิกการบังคับใช้รัฐธรรมนูญและการปรับปรุงภาษาไทยให้กลับไปใช้อีกเดิม รวมถึงได้คืนบรรดาศักดิ์แก่ข้าราชการและนิรโทษกรรมผู้ที่ได้กระทำความผิดฐานกบฏและจลาจลในสมัย จอมพล ป. พิบูลสงคราม⁷⁸

76 เพลงขวัญไทย ขับร้องโดยวงดนตรีกรมโฆษณาการ, ไม่ทราบผู้ประพันธ์.

77 เพลงเพื่อเอกราช.

78 ประอรรถัน บุรณมาตร์, หลวงวิจิตรวาทการกับบทละครประวัติศาสตร์,

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ยุติลง เมื่อญี่ปุ่นประกาศยอมแพ้ในวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2488 ประเทศไทยได้พยายามแก้ไขสถานการณ์ที่จะต้องตกเป็นประเทศแพ้สงคราม โดย นายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ออกประกาศสันติภาพยกเลิกการประกาศสงครามต่ออังกฤษและอเมริกา ที่ไทยได้เคยประกาศไว้ว่าในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และพยายามเชิญทูตบาทเสรีไทยที่เข้าช่วยฝ่ายสัมพันธมิตรว่านี่คือท่าทีที่แท้จริงของพลเมืองไทย รัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ซึ่งขึ้นบริหารประเทศต่อมาก็ได้พยายามเจรจากับฝ่ายสัมพันธมิตรว่าไทยไม่ต้องตกเป็นรัฐที่อารักขาของอังกฤษ พร้อมทั้งออกกฎหมายอาชญากรรมสงคราม จับกุม จอมพล ป.พิบูลสงคราม และคณะชั้นศาล⁷⁹ (แต่ต่อมาศาลพิพากษาว่ากฎหมายอาชญากรรมสงครามขัดต่อรัฐธรรมนูญไม่มีผลบังคับย้อนหลังให้ปล่อยตัวไป) จากสถานการณ์ทางการเมืองในช่วงนี้ ท้าให้บทบาทและเกียรติภูมิของกองทัพตกต่ำอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน จนก่อให้เกิดความไม่พอใจในหมู่ทหาร เช่น ความไม่พอใจต่อกรณีทำที่กับปฏิบัติต่อทหารที่ไปรบกับฝ่ายสัมพันธมิตรในประเทศพม่าตามคำสั่งของรัฐบาลชุดก่อน การเลือกปฏิบัติระหว่างทหารในกองทัพพบกับเสรีไทย เป็นต้น

หลังจากเจรจากับฝ่ายสัมพันธมิตรสำเร็จเรียบร้อย ก็ได้มีการประกาศยุบสภาเพื่อเปิดให้มีการเลือกตั้ง นายควง อภัยวงศ์ ได้เป็นนายกรัฐมนตรี แต่เนื่องจากแพ้โหวตในสภาหลังการบริหารประเทศได้เพียง 45 วัน นายปรีดี พนมยงค์ จึงได้เป็นนายกรัฐมนตรี และประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2489 แทนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2475 แต่ต่อมาจากการเกิดกรณีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล พระมหากษัตริย์ในรัชกาลที่ 8 ขึ้น เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2489 ท้าที่นายปรีดี พนมยงค์ ต้องลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี⁸⁰

79 เรื่องเดียวกัน, หน้า 121.

80 เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

จากกรณีสวรรคตรัชกาลที่ 8 มีผลต่อภาพพจน์ของนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรี ขณะที่เกิดเหตุการณ์ แม้จะลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้วก็ตาม ยังถูกครหาจากหลาย ๆ ฝ่าย และมีผลสืบเนื่องมาถึงรัฐบาลชุดพลเรือตรีวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ที่เข้ารับตำแหน่งแทน เนื่องจากรัฐบาลชุดนี้ก็ไม่สามารถคลี่คลายกรณีสวรรคต รัชกาลที่ 8 ได้ ทั้งยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาเงินเฟ้อและการคอร์รัปชันได้ โดยเฉพาะเศรษฐกิจของประเทศที่ตกต่ำอย่างมาก (ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากสงครามโลกครั้งที่ 2) ท้าที่ประชาชนบางส่วนและกองทัพซึ่งถูกลดบทบาทและเกียรติภูมิลงอย่างมากหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดความไม่พอใจและนำขบวนการรัฐประหารเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน นำโดยคณะทหารซึ่งมี จอมพล ป. พิบูลสงคราม พลโท นิยม ชุณหะวัณ นาวาอากาศเอกหลวง กาจ กาจสงคราม เป็นหัวหน้า ำที่นายดวง อภัยวงศ์ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี ท้าที่นายดวง อภัยวงศ์ ลาออก และจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2491⁸¹

สภาพการของสถานการณ์ทางการเมืองในช่วงหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 เต็มไปด้วยความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างกลุ่มต่าง ๆ นักการเมือง และประชาชนมาก รวมทั้งรัฐบาลไทยได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเรื่องการค้าต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ (ซึ่งกำลังแพร่หลายอยู่ในกลุ่มประเทศอินโดจีน และประเทศที่ตกเป็นอาณานิคมในเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้) ท้าให้มีการออกพระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2495 และพยายามปลูกฝังอุดมการณ์ชาตินิยมมาที่เกื้อหนุนในหมู่ประชาชน เพื่อเป็นอุดมการณ์ร่วมในสังคมที่พลเมืองจะพึงยึดถือ โดยเชื่อว่า

"...ลัทธิชาตินิยมหรือลัทธิรักชาติ เป็นลัทธิอันเดียวในโลกที่น่าจะเป็นป้อมปราการป้องกันการระบอบของคอมมิวนิสต์..."⁸² และเป็น "...เครื่องมือป้องกันภัยอันตรายที่จะบังเกิดขึ้นแก่ชาติได้ทุกทาง..."⁸³

81 เรื่องเดียวกัน, หน้า 122.

82 หลวงวิจิตรวาทการ, "เลือดสุพรรณ", ใน วิจิตรวาทการอนุสรณ์ เล่ม 2 หลวงวิจิตรวาทการ (กรุงเทพมหานคร : รัชดารมภ์การพิมพ์, 2505) หน้า 13.

83 เรื่องเดียวกัน, หน้า 66.

3.3.2 การขยายขอบเขตของการใช้กลไกสื่อสารมวลชน

หลังการรัฐประหาร เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 ได้มีการเปลี่ยนตัวอธิบดีกรมโฆษณาการจากหลวงสุขุมภัยประดิษฐ์ ซึ่งแต่งตั้งให้รักษาการอธิบดีกรมสมัยรัฐบาลหลวงธำรงฯ มาเป็นพันโทหลวงสิทธิพิชัย และได้มีการแบ่งส่วนงานของกรมโฆษณาการ เนื่องจากเห็นว่า ภารกิจที่ต้องปฏิบัติให้ทันกับสถานการณ์ในขณะนั้นได้เพิ่มขึ้นมาก เพื่อให้เป็นไปด้วยดี รัศกฤต ทนสถานการณ์ และถูกต้องตรงกับภาระหน้าที่ของกรมโฆษณาการ จึงได้เสนอร่างพระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบราชการกรมโฆษณาการ สำนักนายกรัฐมนตรี พ.ศ. 2493 โดยมี การตั้งกองข่าวและกองวิทยาการขึ้นมาแทนกองเผยแพร่ความรู้ และในกองข่าวนั้นก็มีการเผยแพร่ข่าวและแผนกตรวจข่าวขึ้นมา ซึ่งแยกเป็นรายละเอียดได้ดังนี้

"...1. กองข่าวแบ่งออกเป็น 4 แผนกคือ

- 1) แผนกข่าวในประเทศ
- 2) แผนกข่าวต่างประเทศ
- 3) แผนกเผยแพร่ข่าว
- 4) แผนกตรวจข่าว

2. กองวิทยาการ แบ่งออกเป็น 5 แผนกคือ

- 1) แผนกเรียบเรียง
- 2) แผนกนิเทศสารและห้องสมุด
- 3) แผนกช่างภาพ
- 4) แผนกข่าวโฆษณา
- 5) แผนกปาฐกถา

3. กองการกระจายเสียง แบ่งเป็น 3 แผนกคือ

- 1) แผนกกระจายเสียงภาษาไทย
- 2) แผนกกระจายเสียงภาษาต่างประเทศ

3) แผนกบันทึก...⁸⁴

ต่อมาเนื่องจากภาระหน้าที่ตลอดจนกิจการของกรมโฆษณาการได้ดำเนินไปอย่างกว้างขวางทั้งภายในและภายนอกประเทศ และได้ดำเนินการในนโยบายส่งเสริมทั้งในด้านการเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะทำหน้าที่เป็นสื่อกลางประสานและให้ความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐบาลกับประชาชนยิ่งขึ้นกว่าเดิม ดังนั้น รัฐบาลจึงได้ตราพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม เปลี่ยนชื่อกรมโฆษณาการเป็นกรมประชาสัมพันธ์ เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2495⁸⁵ โดยให้เหตุผลว่าเพื่อให้เหมาะสมกับภาระหน้าที่ที่ทางกรมได้กระทำอยู่ โดยให้ความหมายของคำว่า "ประชาสัมพันธ์" เอาไว้ว่า

"...เป็นสื่อกลางสัมพันธ์ติดต่อกับประชาชนโดยใกล้ชิด เป็นแหล่งเผยแพร่นโยบายและผลงานของรัฐบาล รวมทั้งการเผยแพร่ข่าวสารการเมือง ศิลปกรรม และวัฒนธรรม ศิลปวิทยาการ ตลอดจนความรู้และการบันทึก..."⁸⁶ โดยยังสังกัดอยู่กับสำนักนายกรัฐมนตรีตามเดิม

ต่อมาได้เริ่มมีการขยายขอบเขตของกลุ่มอื่น ๆ ที่จะมาใช้กลไกสื่อสารมวลชนโดยเฉพาะกองทัพบก โดยพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ ได้ริเริ่มก่อตั้งบริษัทไทยโทรทัศน์ จำกัด จากการรวบรวมทุนของกองทัพบก กองทัพอากาศ กรมตำรวจ กรมโรงงานอุตสาหกรรม กระทรวงการคลัง และมีกรมประชาสัมพันธ์ถือหุ้นอยู่ 55% ชื่อเครื่องส่ง อาร์ ซี เอ กำลังส่ง 10 กิโลวัตต์ เพื่อออกอากาศทำการกระจายเสียง ออกอากาศครั้งแรกเมื่อวันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2497 ชื่อว่าสถานีวิทยุ ท.ท.ท. ตั้งอยู่ที่ชั้น 3 สีแยกคอกวัว ถนนราชดำเนิน กรุงเทพฯ⁸⁷

⁸⁴ประกาศพระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบราชการกรมโฆษณาการ สำนักนายกรัฐมนตรี พ.ศ. 2493 ประกาศใช้เมื่อ 22 เมษายน พ.ศ. 2493, อ้างถึงใน กรมประชาสัมพันธ์ กองวิทยากร, ที่ระลึกเปิดอาคารใหม่กรมประชาสัมพันธ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 30.

⁸⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 32.

⁸⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 34.

⁸⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 64.

จากนั้นก็ได้มีการตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย เช่น ของกรมประชาสัมพันธ์เลข ของกรมตำรวจ กองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศ โดยเฉพาะกองทัพบกมีจำนวนมากที่สุดเนื่องจากเหตุผลด้านความมั่นคงปลอดภัยของประเทศ ที่จะต้องมีกองทัพอยู่ใกล้ชิดประชาชน สถานีวิทยุกระจายเสียงของทางราชการที่ตั้งเพิ่มขึ้น เช่น 1 ปณ. (กรมประชาสัมพันธ์เลข) เสียงสามยอด (ตำรวจ) เสียงจากทหารเรือ วิทยุโทรทัศน์ (ท.ท.ท.) สวนมิสกวัน กรมการพลังงานทหาร กองพลที่ 1 วิทยุทหารอากาศ เป็นต้น

นอกเหนือจากวิทยุกระจายเสียงแล้วได้เริ่มมีการใช้สื่อโทรทัศน์เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและทัศนคติไปสู่ประชาชน โดยเริ่มทำการก่อสร้างห้องส่งโทรทัศน์ขึ้นที่บางขุนพรหมออกอากาศครั้งแรกเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2498 ให้ชื่อว่า ไทยทีวีช่อง 488 ซึ่งขึ้นต่อกรมประชาสัมพันธ์โดยทำการส่งสัปดาห์ละ 4 วัน คือ อังคาร พฤหัสบดี เสาร์ และอาทิตย์ โดยรายการต่าง ๆ ที่ออกอากาศนั้นมีหลักในการจัดรายการ (ตามวัตถุประสงค์ของกรมประชาสัมพันธ์) 4 ประการดังนี้

- "...1. ให้ข่าวสารและเรื่องน่ารู้
2. ให้การศึกษา
3. ให้ความบันเทิง
4. ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย..."⁸⁹

รายการต่าง ๆ ที่ออกอากาศทางโทรทัศน์ไปให้ประชาชนรับชมใน ระยะแรกนั้น มีกำหนดระยะเวลา 4 ชั่วโมง ตั้งแต่ 18.00 - 22.00 น. เป็นรายการ ประเภทข่าว ความรู้ และสารคดี รายการบันเทิงในช่วงระยะแรกนั้นมีเพียงการแสดง

⁸⁸ ประสงค์ หงสนันทน์, "วิทยุโทรทัศน์ในประเทศไทย", ใน ระลึกในการ เปิดอาคารใหม่กรมประชาสัมพันธ์, กรมประชาสัมพันธ์ กองวิทยากร, หน้า 47.

⁸⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ของวงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์ (กรมโฆษณาการ) ไปเปิดการแสดงสดออกอากาศให้ประชาชนได้รับชม และต่อมาได้มีการนำละครประเภทละครเพลงที่ทำขึ้นกับดนตรี นักร้อง และเจ้าหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์มาแสดงออกอากาศ⁹⁰ และเนื่องจากรายการโทรทัศน์ช่อง 4 ขณะนี้ยังไม่มีเวลาให้กับการโฆษณาสินค้า ดังนั้น การจัดรายการส่วนใหญ่อิง เป็นความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่บริษัทไทยโทรทัศน์ จำกัด ซึ่งบางส่วนโอนมาจากกรมประชาสัมพันธ์

เพื่อเป็นการปลูกฝังอุดมการณ์ชาติและการต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ลงไปยังประชาชนอย่างได้ผล ดังนั้น นอกเหนือจากการใช้สื่อวิทยุกระจายเสียง (โดยกรมประชาสัมพันธ์ และกองทัพบก) ออกอากาศเผยแพร่ข่าวสาร รายการเพลง รายการแสดงวิทยุที่มีนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ลงไปยังประชาชน⁹¹ แล้วการใช้สื่อโทรทัศน์ซึ่งมีทั้งภาพและเสียงออกอากาศเผยแพร่ข่าวการจัดตั้งสถานีโทรทัศน์ของกองทัพบกขึ้นมา เมื่อปลายปี พ.ศ. 2499 (แต่ยังไม่แล้วเสร็จ มาเสร็จสมบูรณ์ออกอากาศด้านสมัยจอมพลสฤษดิ์ เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2501)⁹² เพื่อขยายการสื่อสารมวลชนให้ลงไปถึงประชาชนอย่างใกล้ชิดยิ่งขึ้น นอกจากนี้ได้มีการสร้างภาพยนตร์ต่อต้านคอมมิวนิสต์เรื่องทางเวจี⁹³ โดยพลตำรวจเผ่า ศรียานนท์ อธิบดีกรมตำรวจขณะนั้น เป็นผู้ดำเนินการจัดสร้าง เพื่อฉายเผยแพร่ให้ประชาชน และยังมีการนำละคร ภาพยนตร์ไปฉายในส่วนภูมิภาค โดยประสานงานกับหน่วยราชการอื่น ๆ เพื่อให้ประชาชนสนใจและได้รับความรู้ตามนโยบายที่รัฐบาลต้องการ⁹⁴

⁹⁰สมาน ภาชนะ, "วงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์ให้ความบันเทิงแก่ท่าน," ใน รวมบทความ 50 ปี กรมประชาสัมพันธ์ หน้า 116.

⁹¹หนังสือพิมพ์สยามรัฐ ฉบับวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2495, ข่าวนำหน้า 1.

⁹²ประสงค์ หงสนันท์, วิทยุโทรทัศน์ในประเทศไทย, หน้า 47.

⁹³หนังสือพิมพ์ข่าวไทย ฉบับวันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2499, หน้า 4.

⁹⁴แผนกเผยแพร่ความรู้และปาฐกถา, "ปาฐกถาและหน่วยประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่," ที่ระลึกเปิดอาคารใหม่กรมประชาสัมพันธ์, หน้า 78.

3.3.3 การขับเพลง เป็นสื่อถ่ายทอดผ่านกลไกสื่อสารมวลชน

แม้ว่ารัฐบาลพลเรือนที่ขึ้นมาบริหารประเทศในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ก่อนการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 จะมีแนวคิดทางการเมืองและการให้ความสำคัญต่อสถาบันทางการเมืองที่ค่อนข้างจะต่างไปจากรัฐบาลหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 โดยเฉพาะการให้ความสำคัญต่อกองทัพ และเกียรติภูมิของการเป็นรัฐที่รักษั้ดินแดนไทย แต่สิ่งที้อาจจะถือได้ว่ายังไม่แตกต่างกันเท่าไรนักของทั้ง 2 กลุ่มก็คือ การใช้อุดมการณ์ชาติ ในรูปของการให้ความสำคัญต่อสถาบันชาติ บูรณภาพเหนือดินแดนไทย และสร้างความจงรักภักดีต่อชาติให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนนึ่ง เป็นประเด็นหลักที่ทั้งสองฝ่ายให้ความสำคัญ การกล่าวถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ หรือการให้ความสำคัญต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในช่วงหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 จนถึง พ.ศ. 2500 ยังไม่อาจถือได้ว่ามีนัยสำคัญ เพราะแม้จะมีการแต่ง เพลง เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ เพิ่มขึ้น แต่ก็เป็นการแต่ง เนื่องในวาระที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์โดยตรง เช่น การเสด็จนิวัตพระนคร การประสูติพระราชโอรสและพระราชธิดา และพิธีบรมราชาภิเษก เป็นต้น ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับเพลงที่แต่ง เกี่ยวกับชาติและความจงรักภักดีต่อชาติแล้ว (เพลงประเภทหลังมีจำนวนเพลงและความถี่ของการเปิดเผยแพร่ต่อประชาชนมากกว่า ทั้งที่เป็นวาระสำคัญโดยตรงหรือเปิดเผยแพร่โดยกรมประชาสัมพันธ์อย่างก็อ เป็นรายการปกติ) และการเชื่อมโยงระหว่างความเป็นชาติกับการคงอยู่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ ในช่วงหลัง พ.ศ. 2490 ยังไม่ปรากฏ (โดยเฉพาะ เมื่อเทียบกับหลังปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน) เราอาจแบ่งพิจารณาตามวาระการประพันธ์บทเพลงในช่วงดังกล่าวได้ดังนี้

1. ก่อนการรัฐประหาร 2490 (พ.ศ. 2487 - 2489) ในช่วงการบริหารประเทศของรัฐบาลพลเรือนนั้นเนื่องมาจากผลของสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเฉพาะปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาเกี่ยวกับฝ่ายสัมพันธมิตร ข่าวดังต่าง ๆ ที่เผยแพร่ออกมาสู่ประชาชน จะเป็นไปในรูปของเนื้อหา สาระข้อมูลต่าง ๆ มากกว่ารายการบันเทิงแทบจะไม่มีมีการแต่ง เพลงใหม่ออกมาเลย นอกจากเพลงคาบิฎิญาณ ซึ่งนำมาจากโคลงพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6 ชุด "บทพิฎิญาณความรักชาติ"⁹⁵ นำมาใส่ทำนองโดย เอื้อสุนทรสมาน เมื่อปี พ.ศ. 2488 ดังความว่า

"...ใครมาเป็นเจ้าเข้าครอง คงจะต้องบังคับขับไล่ เดียวเชียวเย็นกว่าการไป ตามวิสัยเชิง เช่นผู้เป็นนาย เขาจะ เห็นแก่หน้าค่าชื่อ จะนับถือพงศ์พันธุ์นั้นอย่างหมาย ว่าจะต้อง เหนื่อยยากลำบากกาย ว่าจะอายุทั่วทั้งโลก..."⁹⁶

2. หลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า สถานการณ์ทางการเมือง ในช่วงระยะ 10 ปี ที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้กลับเข้ามา เป็นนายกรัฐมนตรี บริหารประเทศอีกครั้งหนึ่งนั้น เต็มไปด้วยความขัดแย้งและความแตก แยกระหว่างกลุ่มต่าง ๆ มากมาย ทำให้บทเพลงที่แต่งออกมามีในช่วงระยะนี้ เน้นเรื่องชาติ และความสามัคคีของคนในชาติค่อนข้างมากโดยมีการหยิบยกเอาสถานการณ์เรื่องภัย คอมมิวนิสต์ซึ่งเป็นศัตรูภายนอกมาให้คนไทยหันมาสามัคคีรวมกำลังกัน เพื่อพิทักษ์ปกป้อง ประเทศชาติ เพลงที่กล่าวถึงชาติและสภานี้ชาตินั้น แยกตามวาระการประพันธ์ออกได้ เป็นดังนี้

1. เพลงประกอบบทละคร ซึ่งประพันธ์โดยหลวงวิจิตรวาท การ (หลังจากนั้นเข้ารับราชการอีกในปี พ.ศ. 2493)⁹⁷ ได้แก่

⁹⁵เอามาเฉพาะท่อนเดียวส่วนที่เป็นสร้อยเพลงเท่านั้น ส่วนท่อนอื่น ๆ มีการ นำมาใส่ท่อนองภายหลังในเพลงชื่อ ไร่รัก - ไร่ผล ซึ่งแต่งขึ้นในปี พ.ศ. 2522) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว "บทบัญญัติความรักชาติ" อ้างถึงใน พระยาอัครบดี ศรีสุระพาหนะ, ประชุมคำสวดนมัสการ, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์ ไทย, 2471), หน้า 11.

⁹⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

⁹⁷หลวงวิจิตรวาทการได้แต่งบทละครเอาไว้หลายเรื่องในช่วงปี พ.ศ. 2490 - พ.ศ. 2492 หลังจากพ้นคดีอาชญากรรมสงคราม ในฐานะนักประพันธ์อิสระ แต่ ประชาชนไม่ค่อนยาให้ความสนใจเนื่องจากเบื้องหน้าสงคราม จนกระทั่งปี พ.ศ. 2497 จอมพล ป. เรียกตัวให้กลับมาช่วยด้านงานวัฒนธรรมจึง เริ่มมีบทละครแนวปลุกใจรักชาติ อีกครั้ง (เรียกว่าบทละครชุดอนุภาพเพราะขึ้นต้นด้วยคำว่า อนุภาพ...) อ้างถึง ประอรรัตน์ บูรณมาตร, หลวงวิจิตรวาทการกับบทละครประวัติศาสตร์, หน้า 56.

:- ละครอานุกาพย์ของขุนรามคำแหง เมื่อปี พ.ศ. 2497 มีเพลง

- 1) เพลงานหน้ามีปลาในนามีข้าว
- 2) เพลงร่วมอธิษฐาน
- 3) เพลงเสียงระฆัง
- 4) เพลงภาพเธอ
- 5) เพลงต้นตระกูลไทย
- 6) เพลงเพื่อนไทย
- 7) เพลงพุทธบูชา

:- ละครอานุกาพย์แห่งความเสียสละ เมื่อปี พ.ศ. 2498 มีเพลง

- 1) เพลงไทยผูกมิตร (ท่านองโดยมนตรี ตรีรามท)
- 2) เพลงระบำไทย
- 3) เพลงข่อยทิศ
- 4) เพลงวิญญานบรรพชน
- 5) เพลงมโนอันอม (โคลงพระราชนิพนธ์ รัชกาลที่ 6)
- 6) เพลงระบำนก
- 7) เพลงพุทธบูชา

:- ละครอานุกาพย์แห่งความรัก เมื่อปี พ.ศ. 2499 มีเพลง

- 1) เพลงไตรรงค์ที่ขี้อตเส้า
- 2) เพลงร่วมเดินทาง
- 3) เพลงไทยสามัคคี
- 4) เพลงค้ำแรมในป่า (มีบทเส้าและบทสั้นเรียง)
- 5) เพลงกล่อมขวัญวิญญานมิตรไทย
- 6) เพลงกราวอาสา

:- ละครอานุกาพย์แห่งศีลสัตย์ เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2500

- 1) เพลงศีลสัตย์
- 2) เพลงดาบ
- 3) เพลงกล่อมหอ

2. เพลงประกอบภาพยนตร์ต่อต้านคอมมิวนิสต์ จัดสร้างโดย
กรมตำรวจ (สมัยพลเอกเผ่า ศรียานนท์ เป็นอธิบดี)

:- เพลงแผ่นดินไทย ประพันธ์โดย นคร กนอมทรัพย์

3. เพลงประกอบรายการโทรทัศน์ ซึ่งกรมประชาสัมพันธ์
ดำเนินการออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหม ในนามของบริษัทไทย
โทรทัศน์ จำกัด (สมัยพลโท ม.ล. ชาบ กุญชร ณ อยุธยา เป็นอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์)
ได้แก่

:- เพลงแผ่นดินทอง

:- เพลงไทยรวมกำลั๊ง

:- เพลงเกิดเป็นคน

:- เพลงกลีกรไทย ฯลฯ (มีรายการเพลงในวังดนตรี

กรมประชาสัมพันธ์นำนักดนตรีและนักร้องไปแสดงออกอากาศทางโทรทัศน์ให้ประชาชนชม
ซึ่งจะมีเพลงเกี่ยวกับความรักชาติที่ออกอากาศทางวิทยุอยู่แล้วด้วย เช่น เพลงชาติ
ร่วมธงไทย เพลงเลือดรักไทย เพลงปลุกไทย รวมทั้งเพลงประกอบบทละครต่าง ๆ ที่
บริษัทไทยโทรทัศน์ จัดสร้างขึ้น

* นอกจากเพลงที่แต่ง เพื่อประกอบบทละคร ภาพยนตร์ออกอากาศทาง
วิทยุและโทรทัศน์แล้ว ในช่วงนี้เนื่องจากการขยายตัวของกองกำลั๊งที่หน้าพิทักษ์รักษา
ประเทศชาติ อันได้แก่ กองทัพบก กองทัพเรือ และกรมตำรวจ แต่กองกำลั๊งทาง
อากาศของไทยในช่วงปีก่อน พ.ศ. 2500 ยังไม่มีบทบาทมากพอ จึงมีการแต่งเพลง
ประจำสถาบันดังกล่าวเพิ่มขึ้นและมีเนื้อหาเฉพาะเจาะจงสถาบันนั้น ๆ ในความหมายเกี่ยว
กับการพิทักษ์ปกป้องประเทศชาติ

กองทัพบก :- มาร์ชกองทัพบก รวีของชาติ

กองทัพเรือ^{๑๕} :- วอลซ์นาวี เนวิบูล กองเรือยุทธการ

^{๑๕} ส่วนใหญ่ในช่วงนี้จะ เป็นเพลงของกองทัพเรือ เนื่องจากค่อนข้างมีบทบาทและ
ได้รับการยอมรับในสายตาประชาชนมาก จนกระทั่งหลังเกิดกรณีกบฏทหารเรือขึ้นมา ทา
งับบทบาทของทหารเรือลดน้อยลง แต่เพลงประจำสถาบันต่าง ๆ เหล่านี้ ก็ยังได้รับ
ความนิยมมาจนถึงปัจจุบัน.

มาร์ชนาวิ มาร์ชนาวิกโยธิน เลือดทหาร
เรือ เลือดนาวิ หน้าท่ทหารเรือ

กรมตำรวจ :- มาร์ชสามพราน

ในช่วงนี้มีการแต่งเพลงเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ เนื่องในวาระเฉลิม
พระชนม์พรรษาหรือเนื่องในวาระวันประสูติของพระราชโอรสและพระราชธิดา โดย
วงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์

วันเฉลิมพระชนม์พรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

:- เฉลิมพระเกียรติในหลวง, ที่มายุก โทศุ มหาราช

วันเฉลิมพระชนม์พรรษาสมาเด็จพระราชินี

:- ที่มายุก โทศุ มหาราชินี

วันประสูติเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรเทพรัตนราชสุดา :- สิรินธร

วันฉัตรมงคล :- ฉัตรแก้ว ร่มเกล้าชาวไทย

นอกจากนั้นในช่วงปี พ.ศ. 2494 หลังจากเสด็จนิวัติกลับประเทศ
ไทยแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงพระราชนิพนธ์บทเพลงออกมาจำนวนหนึ่ง
โดยเพลงพระราชนิพนธ์ที่วงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์นำมาเรียบเรียงประสานและขับร้อง
ออกอากาศทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ในช่วงนั้น เป็นเพลงพระราชนิพนธ์ชุดแรก ๆ โดย
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงประพันธ์ร่วมกับหม่อมเจ้าจักรพันธ์เพ็ญศิริ +
จักรพันธ์ ซึ่งได้แก่

:- เพลงพระราชนิพนธ์แสงเทียน

:- เพลงพระราชนิพนธ์ชะตาชีวิต

:- เพลงพระราชนิพนธ์สายฝน

:- เพลงพระราชนิพนธ์ลมหนาว เป็นต้น

ซึ่ง เพลงพระราชนิพนธ์ชุดนี้ไม่ค่อยมีเนื้อความที่เกี่ยวกับการเมือง
หรือที่สะท้อนต่อประเทศชาติ หรือการรักชาติประเทศชาติแต่อย่างใด (มีเพียงเพลง
มาร์ชวัลลภที่ทรงพระราชนิพนธ์ให้แก่ทหารราชวัลลภ สังกัดกองทหารมหาดเล็กรักษา
พระองค์เท่านั้น) โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับเพลงที่ทรงพระราชนิพนธ์ในช่วงหลัง
(หลังปี พ.ศ. 2516 เป็นต้นมา) เปรียบเทียบเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 3 : แบ่งตามช่วงเวลาและวาระการประพันธ์

ช่วงเวลา	เนื้อหาสาระ	ชื่อบทเพลง	ผู้ประพันธ์
			คำร้อง / ทำนอง
2488	ฉลองขวัญประชาชน ชาวไทยหลังสงคราม โลกครั้งที่ 2	คำขวัญ	รัชกาลที่ 6/สุนทราภรณ์
2489	ต้อนรับรัชกาลที่ 8 นิวัต พระนคร	ราชาเป็นสง่าแห่งแคว้น แก้ว	อัจฉริยะกุล/ เอื้อ สุนทรสนาน
2490	มีการรัฐประหารนำโดย จอมพลผิน ชุณหะวัณ	รักชาติยิ่งชีพ (90-97) ชว่งเหิน ธงชาติยังเป็น สีแดง หมายถึง เลือด ชาวไทย สีขาวหมายถึง ศาสนา สีน้ำเงินหมายถึง สีประจำชาติไทย	หลวงวิจิตรวาทการ/ เอื้อ สุนทรสนาน
		ไตรรงค์ (90-97) แผ่นดินของเรา	หลวงวิจิตรวาทการ/ เอื้อ สุนทรสนาน
		รักชาติไทย	เอื้อ สุนทรสนาน
		ไทยรวมภักดิ์	แก้ว อัจฉริยะกุล/ เอื้อ สุนทรสนาน
		ไทยต้องทำ	แก้ว อัจฉริยะกุล/ เอื้อ สุนทรสนาน

ตารางที่ 3 : (ต่อ)

ช่วงเวลา	เนื่องในวาระ	ชื่อบทเพลง	ผู้ประพันธ์	
			คำร้อง	ทำนอง
		ไทยช่วยไทย	เอื้อ	สุนทรสนาน
	เพลงประจำกองทัพเรือ	วอลซ์นาวี	เอื้อ	สุนทรสนาน
		เลือดรักไทย	เอื้อ	สุนทรสนาน
2493	อภิเชกสมรส	หิมาโยโก โทคุ มหาราชา หิมาโยโก โทคุ มหาราชินี		
2494	ฉลองวันปีใหม่	สวัสดิ์ปีใหม่ ไทยวิวัฒน์	แก้ว เอื้อ เอื้อ	อัจฉริยะกุล/ สุนทรสนาน สุนทรสนาน
	เพลงพระราชนิพนธ์	: -แสงเทียน : -สายฝน : -ใกล้รุ่ง : -ชะตาชีวิต : -ลมหนาว : -ราชวัลลภ	มจ. จักรพันธ์ เทัญศิริ/ รัชกาลที่ 9 (โดยมีเอื้อ สุนทร- สนานช่วยเรียบเรียง เสียงประสานให้)	
2495	เป็นเพลงประจำทัพเรือ มีการออกพระราชบัญญัติ คอมมิวนิสต์	เนวีบูล ปลุกไทย	ไม่ทราบผู้ประพันธ์ เอื้อ	สุนทรสนาน

ตารางที่ 3 : (ต่อ)

ช่วงเวลา	เรื่องในวาระ	ชื่อบทเพลง	ผู้ประพันธ์
			คำร้อง / ทำนอง
2497	ละครอนุภาพแห่ง ความเสียสละ	ไทยมุขมิตร	หลวงวิจิตรวาทการ
		มรณนิมิต	มนตรี ตราโมท
		ขออุทิศ	โคลงรัชกาลที่ 6/ หลวงวิจิตรวาทการ
		วิญญาณบรรพชน	หลวงวิจิตรวาทการ/ มหาอุปราชกร "ลาบิเฮม"
2498	ประสูติ เจ้าฟ้าหญิงสิรินธร รองรับภาพยนตร์ต่อต้าน คอมมิวนิสต์ของกรมตำรวจ ที่จัดสร้างขึ้นมีการตั้งสถานี โทรทัศน์ช่อง 4 ขึ้น	สิรินธร	นคร กนอมทรัพย์
		แผ่นดินไทย	แก้ว อัจฉริยะกุล/ เอื้อ สุนทรสนาน
		แผ่นดินทอง	โดยวงดนตรี กรมประชาสัมพันธ์
		กลีกรไทย	ขับร้อง
		ฯลฯ	
2499	ละครอนุภาพแห่ง ความรัก	ไตรรงค์ที่ยอดเสา	หลวงวิจิตรวาทการ
		ไทยสามัคคี	หลวงวิจิตรวาทการ
		กราวอาสา	หลวงวิจิตรวาทการ

ตารางที่ 3 : (ต่อ)

ช่วงเวลา	เรื่องในวาระ	ชื่อบทเพลง	ผู้ประพันธ์
			คำร้อง / ทำนอง
		กล่อมขวัญวิญญูณ	หลวงวิจิตรวาทการ
		นักรบไทย	
	เพลงประจำกองทัพเรือ	นาวิกไทย	หลวงวิจิตรวาทการ
2500	ประสูติเจ้าฟ้าหญิงจุฬาภรณ์	จุฬาภรณ์	เอื้อ สุนทรสนาน
	ละครอนุภาพแห่งศีลสัตย์	ศีลสัตย์	หลวงวิจิตรวาทการ
		ดาบ	หลวงวิจิตรวาทการ
		กล่อมห่อ	หลวงวิจิตรวาทการ

ศูนย์วิทยพัชรากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.3.4 อุดมการณ์ชาตินิยมกับบทเพลงที่นำเสนอ

เมื่อดูจากเนื้อหาของบทเพลงที่ถ่ายทอดเผยแพร่ไปยังประชาชนในช่วงระยะปี พ.ศ. 2490 ถึง พ.ศ. 2500 แล้วพบว่า ให้นำหนักต่อการปลุกฝังความคิดเรื่องชาติ ความเป็นเอกราชของชาติ การเสียสละแม้ชีวิตให้แก่ประเทศชาติและการศึกษา การมีส่วนร่วมของคนในชาติคือเข้าไป เชื้อสายของปลุกปั่นของพวกคอมมิวนิสต์ ซึ่งหากเปรียบเทียบกับช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 และหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แม้ทั้ง 3 ช่วงจะเป็นการสร้างอุดมการณ์ชาติเหมือนกัน แต่สัญลักษณ์หรือรูปธรรมโดยเปรียบเทียบที่ใช้ในการอธิบายถึงการแสดงออกซึ่งความรักชาติที่พลเมืองจะพึงแสดงค่อนข้างจะเปลี่ยนไป ในช่วงนี้ไม่ค่อยเห็นการเปรียบเทียบถึงการพิทักษ์รัฐธรรมนูญว่าคือการแสดงออกซึ่งความรักชาติ เมื่อเปรียบเทียบกับช่วงหลัง 2475 (แต่ก็ยังคงมีอยู่บ้าง... ผู้เขียน) ให้นำหนักต่อการเสนอแนวคิดเรื่องการสร้างชาติหรือการแผ่ขยายอาณาเขตหรือขยายอำนาจการปกครองไปยังประเทศใกล้เคียงแม้จะยังยืนยันว่ามีเชื้อชาติไทยเหมือนกัน (เมื่อเทียบกับช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2) แต่รูปธรรมที่สื่อผ่านถึงความ เป็นชาติมายังประชาชนคือ การสามัคคีกันคนในชาติ เพื่อสู้กับคอมมิวนิสต์ซึ่งเป็นศัตรูภายนอกประเทศที่จะมารุกรานประเทศไทย การรวมกำลังกันไว้โดยไม่ประมาณ พร้อมทั้งจะช่วยเหลือ ช่วยรัฐบาล เสียสละแม้ชีวิตเพื่อปกป้องบูรณาภาพแผ่นดินแดนไทย เหล่านี้คือรูปธรรมของการแสดงออกซึ่งความเป็นชาติ หรือหากจะกล่าวง่าย ๆ ก็คือ รูปธรรมของอุดมการณ์ชาตินิยมที่ปรากฏในบทเพลง ในช่วงนี้ยังเห็นเรื่องเอกราชและบูรณาภาพแผ่นดินแดน รูปขวานโบราณเหล่านี้ และการแสดงออกซึ่งความจงรักภักดีต่อชาติก็คือความสามัคคีกันปกป้องประเทศชาติ การเชื่อมโยงระหว่างชาติกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ยังไม่ปรากฏเท่าที่ควรเมื่อเทียบกับช่วงต่อไป โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับหลัง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เป็นต้นมา

เราอาจแบ่งเป็นประเด็น ๆ ตามเนื้อหาของเพลงได้ดังนี้

:- ชาติ คือการอยู่ร่วมกันภายใต้ธงไตรรงค์

"... ใต้ร่มธงไทยร่มเย็น เหมือนดังอยู่ในร่มโพธิ์ร่มไทรที่มีกิ่งใบแผ่ลงมา

เชิญพวกที่น้องมาพร้อมกัน เชิญอยู่ใต้ร่มธงไทย

ได้ร่วมธงไทยเย็น เหมือนชาติแสงจันทร์... "99

"...ที่ยอดเสานั่นคือไตรรงค์ชาติไทย เหมือนดาวสุกาสสามดวงส่องแสง
มองเห็นเด่นแดง น้าเงิน ขาว เป็นเครื่องหมายว่า เอกราชของชาติไทย
มันคงสุกาสมาได้สลาย ยังยืนยงคงอยู่คู่ธานี..."100

:- การเป็นชาติ คือการมีเอกราชอธิปไตยเหนือดินแดน

"...ประเทศไทยจะเป็นไทยไปทุกเมื่อ เพราะชาติเชื้อไทยร่วมจิตใจมัน
เอกราชของไทยไม่เสื่อมสูญ สู้ระบอบอธิปไตยรัฐธรรมนูญ
ยิ่งเพิ่มพูนเต็มศักดิ์เป็นหลักชัย..."101

:- การรักษาชาติคือ การยอมพลีแม้แต่ชีวิตให้แก่ชาติเมื่อต้องการ

"...ไทยรักชาติยิ่งเหนือกว่าทุกสิ่งใด ๆ เพื่อไทยชีวิตคนไทยมอบไว้
แม้ชาติต้องการเมื่อไร สละให้ทั่วทุกคน ถึงคนจะต้องวายปราณ..."102

"...เราเป็นไทยต้องใจมีความรักชาติ เราต้องพลีชีวิตร
สละให้ชาติด้วยความหวังดี มาเกิดหงตั้งศิวารของไทย
เราว่ามาจคงคงชาติด้วยดี รักชาติเราหนึ่งชีพ..."103

99 เพลงได้ร่วมธงไทย ไม่ทราบผู้ประพันธ์คำร้อง ทานองโดย เอื้อ สุนทรสนาน.

100 เพลงไตรรงค์ที่ยอดเสา จากละครภาพยนตร์แห่งความรัก ประพันธ์โดย
หลวงวิจิตรวาทการ.

101 เพลงเอกราช ไม่ทราบผู้ประพันธ์.

102 เพลงรักชาติไทย ชับร้องและบรรเลงโดยวงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์ ไม่
ทราบผู้ประพันธ์คำร้อง ทานองโดย เอื้อ สุนทรสนาน.

k 103 เพลงรักชาติเราหนึ่งชีพ ชับร้องและบรรเลงโดยวงดนตรีกรม
ประชาสัมพันธ์ ไม่ทราบผู้ประพันธ์คำร้อง ทานองโดย เอื้อ สุนทรสนาน.

"...พร้อมมาจอยอมตายมลายชามี่ หวังให้ชาติคนได้รุ่งเรือง
ส่วนตัวเราเองยอมรับกับ เพราะจะนำโชคชัยให้ถิ่นฐานบ้านเมือง... 104

:- การรักชาติ คือ การสามัคคีกันของผู้คนภายในชาติ

"...ไทยรวมกันตั้งมั่น จะสามารถป้องกันชนชั้นแข็ง
ขอแต่เพียงไทยเราอย่าผลาญชาติ ร่วมชาติร่วมจิต เป็นข้าใหญ่
ให้ยานาภาษาเขานิยม ชมเกียรติยศฟูเฟื่อง
ให้ชื่อไทยกระเดื่องทั่วโลกลา..." 105

"...พี่น้องอยู่ทางไหน ขอจงมาร่วมรักสามัคคี
ขอมอบดวงใจไว้ผูกไมตรี แก่พี่น้องไทย..." 106
"...อย่าเห็นแก่ตัวมีพวง ลุ่มหลงริษยาไม่ควรถู
ระหว่งการยุยงสั่งร้าย นั่นแหละเครื่องทำลายสามัคคี...
จะเห็นใครขอไทยจงร่วมรัก ร่วมสมัครสโมสร
เอาใจเพื่อเมืองมีพรี่รอน จะได้ดีศกรด้วยเต็มแรง..." 107

:- การรักชาติ คือ การเตรียมต่อสู้กับศัตรูแม้จะยังไม่มียกมาถึงตัว

"...แม้หวังตั้งสงบ จงเตรียมรบให้พร้อมสรรพ
ศัตรูกล้ามาประจัญ อาจจะสู้รบสลาย

104 เพลงกราวอาสา จากละครเรื่องอาณาจักรแห่งความรัก, บทประพันธ์ของ
หลวงวิจิตรวาทการ.

105 เพลงไทยรวมกันตั้งมั่น ชี้นำร้องบรรเลงโดยวงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์, ไม่
ทราบผู้ขับ.

106 เพลงไทยผูกไมตรี จากละครอาณาจักรแห่งความเสียสละ, ประพันธ์โดย
หลวงวิจิตรวาทการ.

107 เพลงไทยสามัคคี จากละครอาณาจักรแห่งความรัก, ประพันธ์โดยหลวงวิจิตร
วาทการ.

เรายอมเสียชีวิตรักษาสัตย์

รักษารัฐสีมาที่อาศัย

รักษาชาติศาสนาถาวรไว้

ให้ไทยคง เป็นไทยชั่วดั้นฟ้า..."108

:- การรักษชาติ คือ การขับไล่คอมมิวนิสต์

"...เหล่าร้ายลี้ภัยชั่ว

แสนเขมามีมีพึงต้องการ

หากแดงหมายรอนราญ

เหล่าคนพาลซึ่งระวัง

จึงพร้อมกันรุกไล่

พองเราไทยทุกคนเกลียดชัง

ฝั่งรวงหวงรวงรัง

เหมือนดังเราหวงแผ่นดิน..."109

แม้เพลงที่เกี่ยวกับชีวิตผู้คนในสังคมไทย ก็โยงถึงการหาพยานที่ท้าว

การช่วยประเทศชาติ โดยเฉพาะจะนำความสำคัญกับเกษตรกรเป็นอย่างมาก เช่น

:- ชาวนา เป็นกระดูกสันหลังของชาติ

"...กสิกรแข็งขลัง เป็นกระดูกสันหลังของชาติ ไทยจะ เรืองอำนาจเพราะโดย
เป็นชาติกสิกร

ไทยจะ เข้มไทยจะ แข็งแรงทวี

ก็ด้วยมีกสิกรรมประจำ ทอญ..."110

:- ช่วยการพัฒนาเกษตรกรรมเพื่อช่วยชาติ

"...งามรวงข้าวสว กวัดแก่งไบนสายลม งามน้อมภักดิ์ที่สัญญลักษณ์

ฉายโฉมสังคมสมบูรณ์ผู้พูนผล กสิกรเกรียงไกร ขึ้นชื่อว่าไทยประชา

ชาติ ศาสนา คือตราใจคน ชาวนาศักดิ์ชาวนาศรีต่างท้าวตีกันทุกคน

พร้อมแล้วพบคนเป็นคนดีงาม..."111

ศูนย์วิทยพัทยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

108 เพลงปลุกไทย วงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์ขับร้อง, ไม่ทราบผู้ประพันธ์

109 เพลงแผ่นดินไทย, ประพันธ์โดย นคร ถนอมทรัพย์

110 เพลงกสิกรไทย, วงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์นำมาขับร้อง, ไม่ทราบ

ผู้ประพันธ์.

111 เพลงกลุ่มเราชาวนา, ไม่ทราบผู้ประพันธ์.

3.4 สรุบทเพลงของรัฐในช่วงระยะ 2475 - 2500 : ความพยายามในการสร้างอุดมการณ์ "ชาตินิยม"

สภาพสังคมการเมืองหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยคณะราษฎร เมื่อปี พ.ศ. 2475 จนถึง พ.ศ. 2500 นั้น แม้อาจจะเรียกได้ว่า เต็มไปด้วยการแย่งชิงอำนาจระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ของคณะราษฎร เช่น ระหว่างกลุ่มทหารเก่ากับกลุ่มทหารใหม่ (กลุ่มพระยาทรงสุรเดช กับกลุ่มหลวงพิบูลสงคราม) กลุ่มทหารกับกลุ่มพลเรือน (กลุ่มจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับกลุ่มนายปรีดี พนมยงค์) และกลุ่มอนุรักษนิยมกับกลุ่มปฏิรูป ฯลฯ¹¹² แต่กระนั้นสิ่งที่คณะราษฎร (ไม่ว่าฝ่ายไหน) ถือว่าได้มีความพยายามในการดำเนินการก็คือ การสร้างอุดมการณ์ "ชาติ" ขึ้นมาที่ประชาชนยึดถือแทนอุดมการณ์ "พระมหากษัตริย์" โดยที่การดำเนินการนั้นเป็นไปในรูปแบบต่างกัน อาศัยกลไก เครื่องมือ และสื่อต่าง ๆ กัน เพื่อให้บรรลุผลในการสร้างอุดมการณ์ "ชาตินิยม" ขึ้นมาในหมู่ประชาชน และไปสู่การยอมรับระบอบการเมืองที่สถาปนาขึ้นมาใหม่

บทบาทของกรมโฆษณาการนับแต่ตั้งขึ้นมาอย่างเป็นทางการปี พ.ศ. 2476 เป็นกลไกสำคัญที่ทำหน้าที่เผยแพร่และปลูกฝังแนวคิดเรื่อง "ชาติ" และ "ความรักภักดีต่อชาติ" ลงไปสู่ประชาชนโดยผ่านเครื่องมือด้านการสื่อสารมวลชนต่าง ๆ ที่มีอยู่มาโดยตลอด ซึ่งการใช้กลไกด้านการสื่อสารที่ลงไปถึงประชาชนนั้นมีการพัฒนาขึ้นตามระดับของความทันสมัยของเครื่องมือที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น จากการใช้ตัวบุคคลเป็นสื่อเผยแพร่ในรูปแบบของหน่วยประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ไปสู่การใช้กลไกวิทยุกระจายเสียงซึ่งใช้เสียงส่งกระจายออกอากาศไปยังผู้รับและจนถึงการใช้กลไกวิทยุโทรทัศน์ซึ่งมีทั้งภาพและเสียง เพื่อสร้างอารมณ์ร่วมและบรรลุเป้าหมายในการสื่อสารต่อผู้รับได้มากที่สุด

นัยหรือการให้ความหมายอย่าง เป็นรูปธรรมต่อสิ่งที่เรียกว่า "ชาติ" ชาติ ประชาชนยึดถือและพึงจงรักภักดีนั้น ได้มีการเปลี่ยนแปลงมาเรื่อย ๆ ตามการที่น้ำหนักหรือการเลือกใช้สัญลักษณ์ของรัฐบาลในแต่ละช่วง ซึ่งการใช้สัญลักษณ์รูปธรรมบาง

¹¹² ในทัศนะของผู้เขียนมองว่าที่มาของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นใหม่หู่คณะราษฎรมาจากกรอบคิดในการมองระบอบใหม่หลังรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่แตกต่างกันและนำมาสู่การแย่งชิงอำนาจในการบริหารและการจัดการในบรรดาปีกต่าง ๆ ของคณะราษฎรมากกว่าเริ่มมาจากการแย่งชิงผลประโยชน์และอำนาจเพียงอย่างเดียว.

ส่วนอาจจะไม่มีการเปลี่ยนแปลง เช่น เขตแดน ธงชาติ เพลงชาติ แต่สัญลักษณ์ บางประการก็อาจมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างในแต่ละช่วงเวลา เช่น ผู้นำ รัฐธรรมนูญ และรูปแบบทางวัฒนธรรมต่าง ๆ เป็นต้น¹¹³ การให้ผู้นำหรือข้าราชการเมือง ต่อสัญลักษณ์รัฐธรรมดั่งกล่าว จะเชื่อมโยงกับความหมายของคำว่า "ชาติ" "ความเป็นชาติ" และ "การจงรักภักดีต่อชาติ" หรืออาจจะกล่าวง่าย ๆ ได้ว่า เพื่อ "...รักษาชาติ ศาสน์ กษัตริย์ รัฐธรรมนูญ ให้ใหญ่ล้น ไทยวิไลศรี..."¹¹⁴ ให้ บางชนชาวไทยจะต้องปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ อย่างเต็มกำลังสติปัญญาและความสามารถเพื่อ รักษาระบอบใหม่ที่เพิ่งสถาปนาขึ้นให้วัฒนาถาวรสืบไป โดยรูปการของการแสดงความ จงรักภักดีนั้นอาจจะเปลี่ยนแปลงไปได้ เช่น เดิมการแสดงความจงรักภักดีต่อชาติ หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ที่ทักซ์รัฐธรรมนูญ (พ.ศ. 2476) มาเป็น การเชื่อผู้นำและยึดถือปฏิบัติตาม นโยบายของท่านผู้นำ (พ.ศ. 2485) เหล่านี้เป็นต้น

* ในบรรดาสื่อต่าง ๆ ที่ทางราชการใช้ในการเผยแพร่อุดมการณ์ของรัฐในช่วง เวลาดังกล่าว กลไก สื่อวิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อสารมวลชนที่มีบทบาทในการเผยแพร่ แนวคิด นโยบาย และปลูกฝังทัศนคติต่อพลเมืองมากที่สุด โดยผ่านมาในรูปแบบของ คำปราศรัย รายการสนทนา และบทเพลงของทางราชการ ซึ่งเริ่มจากการแต่งขึ้นเพื่อ เป็นสัญลักษณ์ทางการเมือง ของระบอบใหม่โดยนำมาขับร้องเผยแพร่ต่อประชาชนอย่าง เป็นทางการ (เช่น เพลงชาติ เพลงวันชาติ) จนมาถึงการแต่งเพลงเพื่อจุดประสงค์ใน การปลูกเร้าความรู้สึก "รักชาติ" ของประชาชนให้เกิดขึ้นและสร้างความร่วมมือร่วมใจ

¹¹³ ก่อนการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 จะมีการให้ข้าราชการเมือง หรือความ สาคัญต่อระบอบประชาธิปไตยโดยผ่านความสำคัญของรัฐธรรมนูญ การพิทักษ์ระบอบ ประชาธิปไตยและสัญลักษณ์เชิงประชาธิปไตยต่าง ๆ เช่น กฎหมายรัฐธรรมนูญ อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย วันเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตย ฯลฯ แต่แล้ว พ.ศ. 2490 สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะถูกละเลยไปมากโดยเฉพาะหลัง พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา.

¹¹⁴ เพลงไทยคงไทย, เรื่องเดียวกัน.

ก้นในการพัฒนาประเทศ เพื่อสร้างชาติให้ใหญ่และเตรียมผู้ศักดิ์ศรีจากนอกประเทศ โดยที่เพลงดังกล่าวนี้จะมีทั้งประกอบละครที่เกี่ยวกับความรักชาติ เปิดเผยแพร่ทางวิทยุกระจายเสียง และนำไปขับร้องกันเองประกอบการวาง สีลาศ หรือกิจกรรมเข้าจังหวะอื่น ๆ (เช่น เพลงปลุกใจต่าง ๆ ที่ประพันธ์โดยหลวงวิจิตรวาทการ และนักดนตรีของกรมโฆษณาการ)

เพลงปลุกใจหรือเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรักชาติ รักดินแดน และเรียกร้องให้ประชาชนแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมาเพื่อยืนยันถึงความรักชาตินั้น แม้จะมีปริมาณแต่งมากที่สุดในช่วงสมัยก่อนและระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2480 - พ.ศ. 2487) แต่โดยรวมแล้วนับแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา เนื้อหาของเพลงยังเป็นการให้ความสำคัญต่อ "ชาติ" และ "ความรักชาติ" มีมาโดยตลอดไม่ขาดสาย (แม้หลังรัฐประหาร 2490 แล้วก็ตาม) สิ่งที่จะแตกต่างกันไปมีเพียงนิยามหรืออธิบายว่า "อะไรคือชาติ" "อะไรคือการแสดงออกซึ่งความรักชาติ" ซึ่งโดยรวมก็ไม่ได้แตกต่างกันโดย เฉพาะในเรื่องการให้ความสำคัญต่อการปกป้องบูรณาภาพเหนือดินแดน เป็นสำคัญ¹¹⁵

เนื้อหาของบทเพลงของทางราชการที่แต่งขึ้นในช่วงระยะ 25 ปีจำนวน 160 เพลง¹¹⁶ ส่วนใหญ่จะเป็นเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับ ชาติ ความเป็นชาติ และความ

¹¹⁵ การปลุกฝังแนวคิดเรื่องบูรณาภาพเหนือดินแดนซึ่งเป็นกรอบคิดแบบรัฐประชาชาติได้รับการเน้นย้ำมาตั้งแต่สมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองและมาได้รับการให้ความสำคัญสูงสุดในช่วงสมัยรัฐนิยม สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยุคที่ 1 โดยมีกระบวนการใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ประกอบ เช่น ธงชาติไทย สีธงชาติไทย มีการเรียกคนในพื้นที่ภาคต่าง ๆ ใหม่จากเดิมที่เป็น... แยก จีน ลาว พวน เขมร มาเป็นไทยมุสลิม ไทยอีสาน ไทยลานนา เพลงชาติไทย และวัฒนธรรมประจำชาติไทย.

¹¹⁶ รวมเพลงที่แต่งให้กับเหล่าทัพต่าง ๆ อ่างใน สิรินธร กীরติบุตร, "เพลงปลุกใจ : การวิเคราะห์ทางการเมือง" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 278 - 385).

จงรักภักดีต่อชาติ ชาติใช้รูปธรรมจากการกล่าวถึงประวัติศาสตร์ของชาติไทย การเสียสละของบรรพบุรุษในการปกป้องประเทศชาติ (โดยเฉพาะการเสียสละของราษฎรและทหารหาญมากกว่าสภากาบินพระมหากษัตริย์) ความร่วมมือร่วมใจหรือความสามัคคีในหมู่พลเมืองโดยไม่มี การแบ่งแยกวัฒนธรรม ศาสนา หรือภาษาแต่ยึดหลักความเป็นพลเมืองในชาติ การเรียกร้องให้ประชาชนภาคภูมิใจในความเป็นชาติ และแสดงออกซึ่งความรักชาติด้วยการปกป้องอธิปไตยเหนือดินแดนสยามหรือเขตแดนประเทศไทย และอาจกล่าวได้ว่ากระบวนการสร้างอุดมการณ์ "ชาติ" ในความหมายของชาตินิยมภายใต้การอำนวยการของรัฐบาลดำเนินการผ่านสื่อต่าง ๆ รวมถึงบทเพลงที่เสนอต่อประชาชนและเป็น "ชาตินิยม" ที่ยังไม่ได้เชื่อมโยงหรือให้ความสัมพันธ์กับสภากาบินพระมหากษัตริย์เหมือนในระยะเวลาหลัง พ.ศ. 2500 ซึ่งจะได้กล่าวในบทต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย